Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 98 (11596) | 1981 чылдың апрель 25, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 көп.

КИЧЭЭНГЕЙНИ — ПРОФЭВИЛЕЛДЕР ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЧЕ

«Партия болза профэвилелдерин массалар ортузунга бодунуң идегелдиг дузалакчызы, демократияны хөгжүдериниң ажылчы чоннарны коммунизм тургузуушкунунга хаара тударының күчүлүг чепсээ кылдыр көрүп турар» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде айыткан.

Профэвилелдериниң сорулгалары аажок улуг болгаш эргелери калбак. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар дугайында олар доктаамал сагыш салыр, ажыл-агыйжы, социал болгаш культура талазы-биле сорулгаларны шиитпирлээринге киржир, социалистиг чарышты, чаартыкчы болгаш чогаадыкчы шимчээшкинни калбартырынга хөй чүүлдерни кылыр хүлээлгелиг. Профэвилелиниң хөй санныг организациялары боттарының ажыл-чорудулгазын чер-черде партия организацияларының хүн бүрү удуртулгазы, доктаамал деткимче дузазы-биле чорудуп турар.

Парторганизациялар профэвилелдеринге удуртулганы, ында ажылдап турар коммунистерни дамчыштыр боттандырып турар. Сөөлгү чылдарда профэвилелдеринге партийжи өзекти быжыглаар, аңаа шыырак эртем-билиглиг кижилерни шилип алыр дугайында партийжи сагыш салыышкын күштелген. Амгы үеде республикада бүгү местком даргаларының 60 ажыг хуузу коммунистер, а адырлар аайы-биле обкомнарның, профэвилел райкомнарының, улуг-улуг ажылчын комитеттериниң даргалары шуптузу СЭКП кежигүнү.

Партия комитеттери болгаш эге организациялары профэвилелдериниң ажылының дугайында айтырыгларны бюроларга база коммунистерниң хуралдарынга өй-өйде чугаалажып, оларга доктаамал угланыышкынны берип турар. Ындыгларга «Тыва кобальт» комбинатта, «Хемчик» совхозта партконнарны, Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинадында, Республика типографиязында, Минусинск АТБ-зинде болгаш өске-даа коллективтерде парторганизацияларны хамаарыштырып болур.

Чижээ, «Тыва кобальт» комбинатта партком ында профэвилелиниң каттышкан ажылчын комитединиң ажылының дугайында айтырыгны чыл бүрүде чугаалажып, оларның чорудар хемчеглерин, ажылының планын парткомга бүгү талазыг сайгарып көрүп, чогуур угланыышкынны берип келген. Ынчангаш ол профэвилел организациязы ажыл-ишчилерниң күжүн планныг даалгаларны күүседиринче мобилизастаарынга, ажыл-агыйжы, социал-культура айтырыгларын шиитпирлээринге, социалистиг чарышты организастаарынга, чаартыкчыларның, чогаадыкчыларның шимчээшкинин калбартырынга, ажыл-ишчилер ортузунга кижизидилге ажылын күштелдиреринге болгаш өске-даа ажылдарны чорударынга республикада эки ажылдыг организацияларның бирээзи болуп турары таварылга эвес.

Оон-биле кады профэвилелдеринге тывыскан калбак эргелерни ажыглаарынга оларның чамдыктарының инициативазы ам-даа четпес, а коллективтиг керээлерни күүседириниң, күш-ажыл камгалалының айтырыгларынга чамдыкта шудургу болбайн, күш-ажыл хоойлузун үрээр, бюрократтыг болгаш ажыл чылзыр чоруктарның фактыларын ам-даа кошкак сайгарып турар дээрзин республиканың чоокта чаа эрткен профэвилел активиниң хуралының киржикчилери демдеглээн.

Профэвилел организациялары боттарының ажылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузуп, улам инициативалыг болуп, ажыл-чорудулгазында четпестерин чогуур өйүнде чайладырынга партия организацияларының доктаамал удуртулгазы, деткимче дузазы херек. Ынчалзажок чамдык парторганизацияларның профэвилелдеринге удуртулгазы, кичээнгейи кошкак, оларда ажылдап турар коммунистерден негелдези четпес. Чижээ, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелиниң Өвүр райкомунуң организакчы болгаш мобилизакчы ролю дыка кошкак болуп келген. А ооң мурнундагы турган даргазы коммунист Куулардан партия райкому негелдени чогуур үезинде тургуспаан, а сөөлүнде ону ажылындан дүжүрген.

Оон аңгыда «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестерде, Көвүрүг тудуг эргелелинде, Ак-Довурак АТБ-зинде болгаш өске-даа партия организациялары боттарында профэвилел органнарын кошкак удуртуп, оларның ажылын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар талазы-биле хемчеглерни четпес боттандырып келгеннер. Чижээ, үстүнде адаттынган тудуг трестериниң ажылчыннарының аразында профэвилел кежигүннери эвестер ам-даа хөй. Сагылга-чурум, ажылды организастааны кошкак. Ол ышкаш «Тээли», «Май 1», «Ленинчи орук», Кара-Хаак» совхозтарда Тес-Хемниң «Сельхозтехника» салбырында профэвилел комитеттери социалистиг чарышты багай организастап, материалдыг, моральдыг идиг бериишкиннерин кошкак ажыглап, мурнакчыларның дуржулгазын четпес нептередип келген. Ындыг четпестер бирги ээлчегде ол совхозтарда парторганизацияларны дүвүредир, оларда профэвилел организацияларынга партийжи удуртулганы шыңгыы экижидерин негеп турар-дыр.

Ажылдың ленинчи стилиниң бир эң чугула кезээ—үндүрген шиитпирлерниң күүселдезин билдилиг организастаары болур деп бистиң партиявыс айтып турар. Маңаа холбаштыр алыр болза, профэвилел организацияларының ажылында база-ла четпестер бар. Удуртулганың уран аргазы чүдел дизе, шиитпирни хүлээп алгаш, ооң күүселдезин айыттынган хуусаазында чедип алыры болур деп эш Л. И. Брежневтиң съездиге онзалап демдеглээн айтыышкынын маңаа дорт удуртулга болдурар херек. Оон аңгыда күш-ажылчы коллективтерниң кижизидикчи ролюн бедидер, оларда профэвилел организацияларының ажылының стилин болгаш арга-методун сайзыраңгайжыдары база-ла парторганизацияларның доктаамал кичээнгейинге турар ужурлуг.

«ДӨРТ МУҢЧУЛАР» КЛУВУ

СТЕПАНАКЕРТ. (Нагорно-Карабах автономнуг область). Мартунинск районда «Коммунизм» колхозтуң бүгү фермазы Нагорно-Карабах автономнуг областың Чартар көдээ Соведиңде тургустунган «дөрт муңчулар» клувунуң кежигүнү болган. Чылда бир инектен-не дөрт муң килограммдан эвээш эвес сүттү сагган саанчыларны клуб кежигүнүнге хүлээп ап турар.

«Дөрт муңчуларның» клуву — мурнакчы малчыннарның чедиишкиннериниң идепкейлиг пропагандизи. Бедик мергежилдиг кичээлдерин ында эр саанчы В. Агабекян эрттирип турар. Бо чылын бир инектен-не сүт саалдазын 6,2 муң килограмм чедирери ол хүлээнген.

Мурнакчыларның ол клуву — социалистиг чарышты калбартырының, мурнакчы дуржулганы нептередириниң чаа хевири. Ындыг клубтар автономнуг областың өске-даа ажыл-агыйларында база тургустунуп турар.

МАЙ 1-ГЕ УТКУШТУР

ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТЫР

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг болгаш ажыр күүседир дээш Бүгү-Эвилел социалистиг чарыжының дугайында» доктаалын «Бай-Тал» совхозтуң ажыл-ишчилери ханызы-биле таныжып көргеш, боттарының бар аргаларын санап түңневишаан, бедиткен хүлээлгелерни ап, ооң күүселдези дээш шудургу ажылдап турар.

Эрткен чылдың планныг даалгаларын ажыл-агый база эки күүсеткен. Мал бажын өстүреринин болгаш күрүнеге мал продуктуларын садарының планнарын ажыр күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Чаа он бирги беш чылдың баштайгы чылын совхозтуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннер-биле эгелеп, алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар. Бирги кварталда күрүнеге эът садарының планын 151 хуу күүсеткен. Мал кыштаглаашкыны организастыг эрткен. Бо хүннерде хөй оолдаашкыны совхозта доозулган. Ажыл-агый ниитизи-биле чүс башка онааштыр 87 хураганнарны камгалап алган. Хойжулар Доос Мандай-оол, Хавак-оол Өнер-оол, Хомушку Таар-оол, Шыырап Мандараа болгаш өскелер-даа чүстен хөй хураганнарны доруктуруп ап, бедик күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Амгы үеде совхоз часкы тарылга ажылдарынче кирип, май мурнунуң социалистиг чарыжын калбарткан.

— Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында доктаалга сорук кирген бистиң совхозтуң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың планныг даалгаларын бүгү-ле адырлар аайы-биле хуусаа бетинде декабрь 21-де бүрүн күүседир дээш социалистиг хүлээлгени алган улуг күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар. Алган хүлээлгелеривис чогуур үе-шаанда күүсеттинер дээрзинге чигзиниг турбас— деп, совхозтуң директору Манзырыкчы Сүрүнович Ооржак улуг чоргаарал-биле чугаалап орар.

Б. БАРБА.

УЛАМ ШАПКЫНЧААН

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчи коллективтериниң аразында Делегейниң ажылчы чоннарының ап-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге уткуштур социалистиг чарыш калбарган. Тус-тус коллективтер аразында күш-ажылчы маргылдаага даг-дүгү рудниганиң ажылчыннары база идепкейлиг киржип турар. Ук коллективте ажылдың ажыктыг чорууң болгаш шыларын бедиткеш, бо чылдың баштайгы кварталының планын ажыр күүсеткен экскаваторлар экипажтары бар.

Хоочун бригадир В. Кирилловтуң удурткан № 11 экскаваторнуң экипажы мурнакчыларның одуруун баштап, өске өөрүнге үлегерин көргүскен. Найыралдыг коллектив эрткен үш айларда 276 муң тонна даг массазы чүдүрер планын 352,7 муң тонна чедиргеш, онаалдазындан ажыр 76,7 тонна даг массазын чүдүрген. Улуг машинист А. Раицкий болгаш А. Бойков оларның баштааны № 12 № 2 экскаваторларның экипажтары бар аргаларын болгаш курлавырларын чогумчалыг ажыглааш база ажылдың темпизин шапкынчыткаш бирги кварталдың планныг даалгаларын күүсеткен, апрельдиниң күүседир четкен.

Бо күш-ажылчы чедиишкиннерге төлептиг үлүүн киирген ажылчыннар тус-тус экипажтарда хөй. Оларга В. Козлов, Т. Лопсан, М. Ховалыг, Б. Ершов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Май 1-ниң байырлалын төлептиг уткуур дээн ажыл-иш даг-дүгү рудниганиң коллективинде улам шапкынчаан.

Кызылдың алгы заводунда Тамара Ивановна Сёминаның удуртканы чиик идиктер даараар цехтиң коллективи бирги кварталдың планын чедиишкинниг күүсеткен, бүдүргениң шилчиир Кызыл тугун, акша шаңналын алган. Ук цехте Л. С. Ильинаның коммунистиг күш-ажылдың бригадазы заводтуң бригадаларының аразында чарышка ийиги черни алгаш, шилчиир вымпелди алган. Ында Л. Симоненко, А. Лазицкая, А. Левченко, Д. Куулар, З. Фролова олар үлүг-нормазын ажыр күүседип турарлар. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Домна Куулар ажылга кызымак, төлептиг-биле эш-өөрүнге эки үлегер-чижекти көргүзүп, май 1-ге уткуштур шалыпчы ажылдап турар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Домна Куулар ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДЕҢ-ДЕСКИ АЖЫЛДААР

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Бии-Хем районда ыяш белеткээр чериниң коллективи бо чылдың бирги кварталында 242 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер болгаш 410 муң рубль түңнүг продукцияны сайгарар планын бүрүн күүсеткен.

Планныг даалгаларны күүсединге төлептиг үлүүн киирип келген бригадалар, цехтер бүдүрүлгеде эвээш эвес. Оларның бирээзинге чазаныгла цеги хамааржыр. Ында бедик мергежилдиг чээрби беш ажылчын бар. Олар холушкак мергежилди шиңгээдип алган болгаш херек апарган таварылгада бирээзи өскезин солуптар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедик база кылдынган продукцияның шынары эки. Демиг коллективти Пётр Гладков баштап турар. Олар бирги кварталда 34,8 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрген, сайгарылга планын 35,7 муң рубльге күүсеткен.

Чазаныгла цегиниң ажылчыннары эжик, соңга блоктарын, шала манзаларын болгаш оон-даа өске кылыгларны бүдүрүп турар. Бедик мергежилдиг чазаныкчылар Степан Рыкалов, Владимир Додыченко ышкаш мурнакчылар цехте бар. Пётр Гладков бригаданы удуртурундан аңгыда чазаныр мергежилге дыка хөй аныяктарны өөреткен дуржулгалыг дагдыныкчыларның бирээзи. Оон өөреткен өөреникчилери В. Додыченко, С. Фалеев хүлээлгелерин ажыр күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчылары, дуржулгалыг чазаныкчылар апарганнар.

Чазаныгла цегин дилиг материалдары-биле хандырарынга коммунист М. Жолобовтуң болгаш П. Коробейниковтуң ыяш белеткээр бригадалары база үлүүн киирип келгеннер. Ол бригада март айда 600 кубометр ыяшты кезип, белеткээр планын 620 чедирген. Оон-биле күш-ажылчы маргылдааны салып алган П. Коробейниковтуң бригадазы 400 кубометрни белеткээр планын 420 кылдыр ажырган. Бригадалар аразында чарыштың түңнелдерин ай санында үндүргеш, тиилекчилерниң күш-ажылчы көргүзүглерин тускай самбырага демдеглеп турар. Тиилекчи бригадага шилчиир вымпелди база акша шаңналын тывыскып келген.

Ыяшты үндүр сөөртүп турарларның аразында онаашкан ажылынга бердинген, алгаа хүлээлгезин ажыр күүседип турар чолаачылар хөй. Бүдүрүлгениң дуржулгалыг чолаачыларының бирээзи В. Иусовтуң ажылы макталдыг. Хоочун чолаачы машиназын камныг эдилеввишаан, ээлчег нормазын ажыр күүседип келген. Ол март айда чолаачылар аразында чарышка тиилекчи болган. Айның планныг даалгазын 138,9 хуу күүсеткен. Мурнакчы чолаачылар А. Сычев, Н. Желтобрюхов ай нормазын 107 болгаш 112 хуу күүсеткилээн.

Ыяш белеткээр чериниң удуртукчулары, ында партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары тус-тус ажылчыннарның, бригадаларның, цехтерниң аразында социалистиг чарышты четпес организастап, кижизидилгени кошкатканындан чамдык ажылчыннар, бригадалар, цехтер алган хүлээлгелерин күүсетпейн барган. Бүдүрүлгениң курлавырлары ырак-узак тайгада ону белеткеп турар бригадаларның база ону сөөртүр чолаачыларының кызымаккай ажылының түңнелинде мөөңнеттинер турбуже ында чеди бригаданың чүгле ийизи планын күүсеткен. Арткан бригадаларның ажылчыннары боттарында быжыглаан техниказын база аргаларны чөп ажыглавайн, а чамдыктары ажыл шагы үзүп, прогулдап турган алган хүлээлгезин күүсетпээн. Ыяш сөөртүр автомобиль чолаачылары Л. Фомин, Л. Завьялов март айның планын чүгле 11 болгаш 13 хуузун күүсеткеннер.

Ыяш дилер цехтиң бригадалары база деӊ-дески эвес ажылдаан.

Ыяш белеткээр чериниң ажылчыннарының аразында алган хүлээлгезин тоомчага албас, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, прогулдаар кижилер бар. Оларның уржуундан чамдык бригадалар, цехтер планныг онаалдаларын күүсетпейн келген. Тус-тус ажылчыннарның ортузунда кижизидилге ажылын база күш-ажылчы маргылдааны чогуур деңнелге тургускаш, ажыл шагы үзер, прогулдаар кижилер-биле шыңгыы чугааны кылып, тодаргай хемчеглерни ап чорудары чугула. Бригада, цех бүрүзү деӊ-дески ажылдааш, планныг даалгаларын күүсеткен турарын чедип алырын коллективтиң удуртукчуларындан, ында хөй-ниити организацияларындан үе негеп турар.

М. ОНДАР.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫ ЭГЕЛЕЗЕ-ДАА...

Часкы хүн чылды чемгерер

Бай-Тайга районнуң чер ажылдыглары бо чылын 6064 гектар черни удур андарар, 7384 гектарга мал чеми янзы-бүрү культураларны, 20 гектарга картофельди, 9 гектарга ногааларны тарыыр болгаш ниитиниң малынга сигенни 10 муң 740 тоннаны, сенажты—940, силосту—9210, витаминниг сиген далганын—100 тоннаны белеткээр сорулганы салган. Ону чедиишкинниг боттандырарда, часкы хову ажылдарын өй-шаанда эки шынарлыг чорудары негеттинер. Бо харысалгалыг кампанияже ажыл-агыйлар кандыг белеткелдиг кирип турарыл?

Районнуң механизаторлары, септекчилери, чер ажылдыг өске-даа кижилер бо чылдың часкы тарылгазынга өй-шаанда белеткенир дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Ынчалза-даа бо талазы-биле салдынган сорулгалар долузу-биле чедип алдынмаан. Чижээ, амгы үеде совхозтарда бар 577 тонна үрезиннерниң шынары кудулу, чүгле үшкү класстыг болуп турар. Оларны чажарынга белеткеп, хораннаарының темпизи оожум. Бо хүннерге чедир чүгле 105 тоннаны хораннаан. «Мурнакчы» совхозта ол ажыл ам-даа эгелевээн.

Оон-биле чергелештир мал чеми культураларының ам-даа 150 тонна үрезиннерин Кызылдан сөөртүп алыры, 25 тонна картофель үрезинин өскээртен тып, садып алыры негеттинип турар.

Районнуң совхозтарында көдээ ажыл-агый техниказын септеп белеткээнинде база хөй четпестер бар. Совхозтарда 20 трактор шөлче үнеринге белен эвес, элээн каш андазыннарның, сеялкаларның чамдык кезектерин чедир кылыр ужурлуг. Ол ышкаш техниканы септеп турарының шынары кайы-даа совхозта чогуур деңнелге четпес.

Сельхозтехкуркомнуң Кызыл-Мажалыкта районнар аразының каттыжыышкыны (эргелекчизи Г. Силкин) трактор септээр талазы-биле совхозтар-биле чарган керээзин чыл бүрүде орта күүсетпейн келген. «Бай-Тал» совхозтан барган 4 ДТ-75, «Мурнакчыдан» 1979 чылда-ла септээри-биле тургускан трактор амга чедир каттыжыышкынның мастерскаязында турбушаан. Ук бүдүрүлге ажыл-агыйларның септекчилерин артык кезектер-биле багай хандырып турар. Ол бир талазында, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның инженерлериниң сула ажылындан, олар херек артык кезектерни өй-шаанда четче чагытпайн, чагыгларының күүселдезин дээш чүткүлдүг туржуп, үргүлчү негевейн турарындан болуп турар. Оон аңгыда сельхозтехкаттыжыышкынның мастерскаязынга септеткеш, эккелген тракторларның калдыг-бир кезектери чер-ле чедир кылдынмаан. Септээниниң шынары багай болгулаазы кайы хөй.

Хову ажылдарын кыска хуусаада шалыпкын эрттирер теләэде, ажылдап болур бүгү техниканы бичии-даа ачаа тургуспайн, долу күчү-биле ажыглаар апаар. Ынчангаш кывар-чаар материалдарны чогуур өйүнде четчири-биле сөөртүп белеткеп алыры—чугула сорулгаларның бирээзи. Ындыг турбуже, кывар-чаар чүүлдер кайы-даа ажыл-агыйда долузу-биле курлавырлаттынмаан: херегленттинип турар 225 тоннаның чүгле 116 тонназы амгы үеде бар.

Дөрт чутаалаарга, харын 150 механизаторну четчелеп, оларның хөй кезииниң билиг-мергежилин бедиткенинден өске тарылгага белеткелде эки чүве колдуунда чок. Ону мындыг чижек база бадыткап турар. Өске районнарның ногаажылары, кожазында Барыын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң-даа дижик, капуста, помидор рассадаларын шагда-ла өстүрүп алган турда, «Мурнакчы», «Тээли» совхозтарда теплицалар, парниктер безин белен эвес.

Бай-Тайганың тарылга, одар, сиген-даа шөлдери кара хөрзүннүг эвес болгаш дүжүт өстүреринге кол-ла даяныр чүүл — суггатчылар, суггаттыг черлер. Амгы үеде район 6320 гектар суггаттыг шөлдүг. Часкы эл-шык сиирер суггатты оон 5780 гектарынга, бирги өзүм суггадын 5650 гектарга чорударын көрдүнген. Аңаа суггат сезонунга, белеткелдиң амгы байдалы кандыгыл? Ажыл-агыйларга суггатчы звеноларны четчелеп тургузар, суггатчыларның билиг-мергежилин бедидер талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан. Оларның чамдыктары ам быжыглаттынган шөлдеринде ажылдап эгелээн. Ындыг болзажок, совхозтарда ам-даа 55 суггатчы чедишпейн турар. Ол ышкаш суггатчыларны дериг-херекселдер, ажылдаарда кедер идик-хеп-биле хандырарының айтырыглары болур-чогуурү-биле шиитпирлеттинмээн: резин саногтар, щиттер, калбак ыяштар дээш өске-даа херекселдер чедишпес. Хову-шөлдерже суг аксып, өл-шыкка хүнзедир аар ажыл кылыр кижилерни азыраар чем, чурттаар чер-биле хандырып турарында улуг четпестер барын суггатчылар хомудап, чугаалап турарлар. «Эрткен чайның дургузунда эът бараан черле көрбээн бис. Өске совхозтар суггатчыларын ажылдап кедер хеп-биле хандырып турар боор чүве-дир. Бистиң удуртукчуларывыстан суг сүзер идиктер айтырарга, «боттарыңар садып алыңар» дээр-дир. Магазинде чок чүвени кайын садып алырыл?» деп, «Бай-Тал» совхозтуң хоочун суггатчызы Иргит Дамбый районнуң чер ажылдыгларының чоокта чаа болган хуралынга хомудап чугаалаан.

Районда суггаттыг черлерни ажыглап турарында шыңгыы четпестер бар. Хөй-хөй бугаларны кылгандан бээр үр үе эрткенинден уннарын элезин-довурак долгаш, муңгашталып, бүткен. Оларны септээр, аштап-арыглаар, алгыдар ажылдарны совхозтарда четпес боттандырып турар. Маңаа кескимчелиг үлүүн киирер ужурлуг, хөй машина-техникалыг организация — районнуң суггарылга системаларының эргелелиниң ажыл-агыйларга дузазы кыдыра. Базарактың, Чаңгыс-Терек-тиң инженерлиг системаларының долу күчү-биле ажыглаттынмайн келгенинге ук организация совхозтарнындан биче эвес буруулуг.

Районнуң совхозтарында сугну чаштырып суггарар 14 машина бар. Оларны ажылдаарынга белеткеп-даа, ажыглап-даа турарында четпестер чылдан чылче уламчылап келген. Бо хүннерде 5 машина ажылдаарынга белен эвес болгаш оларның кажан септеттинери тодаргай билдинмес.

Черни чеже-даа суггаргаш, ону чемишчидеринче кичээнгей салбас болза, беримчези дөмей-ле куду болур дээрзи кымга-даа билдингир. Ынчалзажок «Тээли», «Бай-Тал» совхозтарның чер ажылдыглары органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерже сөөртүп төгерин оожум чорудуп, өлек сөөртүлгезиниң планын чүгле 35,7 база 40 хуу күүсеткилээн. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрү районда эвээш болуп турарының бир чылдагааны ында-дыр.

Бай-Тайганың хову-шөлдеринде, өске-даа районнарда ышкаш, чымыштыг ажыл-иш эгелээн. Ынчалзажок ол ажылдарга белеткелди совхозтарга кошкак чорутканы үстүнде сан-фактылар бадыткап турар-дыр. Эгезинде алганывыс үлегер-домактың алыс утказын барымдаалаар болза, күзүн барып база-ла хөй дүжүт чедир алдынмайн барып болгу дег. Ынчангаш тарылганы кыска хуусаада шынарлыг чорударынче бүгү күштү салып, бар-ла аргаларны долу ажыглаары негеттинип турар-дыр.

Х.-К. МОНГУШ.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЯН-ЧОРУУ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов баштаан СЭКП ТК-ның делегациязы ПКАП ТК-ның чалаганы ёзугаар апрель 23-те Варшавага барып чораан. СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Польшада элчини Б. И. Аристов олар делегацияның составынга кирген.

ПКАП Төп Комитединге чугаалажыышкыннар болган. Аңаа ПКАП ТК-ның Бирги секретары С. Каня, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүннери киришкен.

Ийи партияларның амыдыралының эң чугула айтырыглары ол чугаалажыышкыннарның темазы болган. Коммунизм тургузуушкунунуң оруунга чугула чаа үе-чаданы тодаргайлаан СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле совет коммунистерин болгаш совет улустуң чорудуп турар бүгү талалыг чогаадыкчы ажылының дугайында совет эштер чугаалаан.

Эртемниг социализмниң принциптеринден ойталааның уржуктарын ажып эртеринче, Польшаның социалистиг орук-биле чогумчалыг хөгжүдүрүнге байдалдарны тургузарынче угланган ПКАП ТК-ның VI болгаш ооң дараазында болган пленумнарының доктаалдарынга дүүштүр партияның ажыл-чорудулгазын Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының төлээлекчилери совет эштеринге таныштырган. ПКАП-тың IX онза съездизинге белеткелдиң кол угланыышкыннарының дугайында олар чугаалааннар. Польшада социализмниң чаалап алыышкыннарынга кыжаныышкынны болдурбазынга, социализм дайзыннарының бөлүктериниң сандаргай байдалды тургузар, социалистиг күрүнени божадыр, чуртка ийи эрге-чагырганы тургузар дээн оралдажыышкыннарынга удур хөделиринге чоннуң патриоттуг бүгү күштерин сырый каттыштырарының эң чугула ужур-дузазын онзалап демдеглээн.

Социализмни камгалаар, ниитилел-экономиктиг байдалды экижидер, марксизм-ленинизмниң идейлиг үндезининге партияны быжыглаар талазы-биле ПКАП-тың күженишкиннерин СЭКП чүүлдүгзүнүп, деткип турарын беседа үезинде совет талазы демдеглээн.

Үндезиннери 36 чылдар бурунгаар чардынган керээ-биле тургустунган Совет Эвилелиниң болгаш Польшаның улустарының аразында найырал база кады ажылдажылга, оларның акы-дуңма эвилелин улусчу Польшаның тургустунганындан бээр тоогулуг үе-чаданың дургузунда шылгалданы шыдажып эрткенинге, а ол найыралды, кады ажылдажылганы болгаш акы-дуңма эвилелди улам ыңай быжыглаары социалистиг ийи чурттарның эрге-ажыктарынга дүгжүп турарынга ниити бүзүрээшкинни илергейлээн. Совет Эвилелиниң көргүзүп турары экономиктиг улуг дузаламчызы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ПКАП-тың төлээлекчилери илергейлээн. Ийи партияларның, ССРЭ-ниң болгаш ПУР-нуң ажылчын аңгызының, ажылчы чоннарының аразында чоок харылзааларны калбартырының ужур-дузазы онзалап демдеглеттинген.

Пропагандистиг кампанияларны калбартырының аргазы-биле дүшкүүрлүг чорукту өскүдүп, чөрүлдээлерни күштелдирип, социализмниң ниитилел дайзыннарынга деткимче көргүзүп турар империалистиг бөлүктерниң талазындан Польшаның иштики херектеринге холгаарлаашкынның кандыг-даа хевирлеринге ПКАП болгаш СЭКП удурланып, буруу шаап турар. Социалистиг демкаттыштырылгазынга, оон чаңгыс эвинге болган сырый каттыжыышкынынга удур үреглекчи хөделиишкиннерге Польшада байдалды ажыглаар дээн оралдажыышкыннары олар база буруу шаап турар.

Беседаның киржикчилери делегейниң амгы байдалының дугайында санал-оналдарны солушкан. Дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын камгалаарынга болгаш боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынга Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге көдүрген тайбың инициативаларының кайгамчык улуг ужур-дузазын долдак ээтеп демдеглээн. Социалистиг демкаттыштырылгазының хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин, оларның камгалаар эвилелин — Варшава Керээзиниң организациязын быжыглаары тайбынның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктары негеп турар. Польша моон соңгаар-даа аңаа бодунуң салыышкынын киирер.

Ийи талаларга сонуургалдыг чамдык өске-даа айтырыгларны беседага чугаалажып көрген.

Чугаалажыышкыннар чүректиң ханызындан найыралдыг партийжи байдалга болуп эрткен.

(СЭТА).

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ арны

1981 чыл
Апрель
№ 4 (85)

УЛУСЧУ КОНТРОЛЕРЛАР! САГЫЛГА-ЧУРУМНУ БЫЖЫГЛААР, КАМНАЛГА БОЛГАШ ХУМАГАЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ ШУДУРГУ ДЕМИСЕЖИҢЕР!

(СЭКП Төп Комитединиң Май бирге Кыйгырыгларындан).

Бир бөлүктүң практиказындан

СОРУЛГАНЫ БОТТАНДЫРЫП

Совет садыгның культуразын бедидеринге, оон дүрүмүн шыңгыы сагыырынга база хажыдыышкыннарны болдурбас дээш баш удур хемчеглерни алырынга хайгыылчылар улуг рольдуг болуру чугаажок. Бистиң районнуң холушкак садыы дөрт чүс ажыг кижи ажылдап турар улуг организация. Садыг планының күүселдезинге, ажылдың шынарын экижидеринге, сагылга-чурумну быжыглаарынга, барааннарны шын таарыштыр хуваарынга болгаш өске-даа айтырыгларга холушкак садыгда улусчу контрольдуң 20 кижи составтыг кол бөлүү чогумналдыг сорулганы боттандырып турар.

Бистиң бөлүүвүс чорудар ажылының планын партия организациязы-биле сүмелешкеш, квартал санында кылгаш, бодунуң хуралынга бадылап ап турар. Кол чүүл ол планны боттандырарында, ону күүседиринге хайгыылчы бүрүзүнүң идепкейлиг киржип, айтырыгларны шиитпирлээринге принципиалдыг болурунда болгай. Эрткен чылын хайгыылчылар ниитизи-биле 48 хыналдаларны чоруткан, оон 8-ни ажылчы чоннарның чагааларын, медээлерин ёзугаар кылган.

Ол-ла хыналдаларның хөй кезииниң түңнелдерин күш-ажылчы коллективтерниң хуралдарынга чугаалашкылаан, а чамдыктарын хемчег алыры-биле удуртур черлеринче дыңнаткылаан. Ылангыя Терлиг-Хая, Элегес-Аксы суурларының магазиннеринге чоруткан комплекстиг хыналдалар, а ол ышкаш Каа-Хем суурда № 1 магазинниң бараан саарылгазының планын күүселдезиниң база садыг черлеринде күш-ажылдың сагылга-чурумунуң болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында хыналдаларның дээштии бедик, үре-түңнелдиг болган.

Кол бөлүктүң бюрозунуң хуралын ай санында эрттирип, аңаа эрткен чылын 24 айтырыгларны чугаалашкан. Оларның 11-ни чогуур хемчеглерни алыры-биле холушкак садыгның баштаар черинче шилчиткен, а бир хыналданың материалын республиканың Садыг министерствозунга дамчыткан. Өскелерни улусчу контроль комитединге болгаш бөлүктүң хуралынга сайгарып көрген.

Контрольдуң массалыын, калбак нептерээрин күштелдирер сорулга-биле «Массаның контролю-биле» деп бөлүнү тургускан. Бүгү материалдарны, хыналдаларның түңнелдерин оларга хамаарыштыр кандыг хемчеглер алдынганын, четпестерни сойгалаан шүгүмчүлелдерни аңаа көргүзүп турар.

Бөлүктүң кежигүннериниң аразында В. К. Середкин, М. А. Амыртаа болгаш өске-даа хайгыылчылар ол харысалгалыг хой-ниитичи даалгаларны бедик идепкейлиг күүседип, принципиалдыг чорууң көргүзүп келгеннер. Ынчалзажок чамдык улусчу контролёрлар боттарының аргаларынга чедир ажылдавайн турар.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга бистиң бөлүктүң ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкаш, ажыл-чорудулгавыста эки чүүлдерни демдеглээн, чедир кылдынмаан чүүлдерже кичээнгейни угландырган. Ылангыя бөлүкте бүгү хайгыылчыларның шуптузунуң идепкейин бир демей кылдыр бедидер дээш сагыш салырын база комсомолчу прожектористер-биле, профэвилелдерниң комиссиялары болгаш активи-биле бир демниг кады ажылдажылганы күштелдирерин сүмелээн. Ол бүгүнү амгы үеде практиктиг ажылывыска боттандырарын оралдажып турар бис.

Г. МААДЫР-ООЛ,
Кызыл районнуң холушкак садыында улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы.

ШАЛЫПКЫН, ДЭЭШТИГ ДЭЭШ

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуга база ону хүлээп алганы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның хүлээп алган доктаалынга дүүштүр ажылдавышаан, Кызыл хоорайда улусчу контролёрлар бүдүрүлгениң эң чугула айтырыгларынче кичээнгейни мөөннеп келген. Планныг онаалдаларны күүседир, материалдыг курлавырларны болгаш акша-хөреңгини чөп ажыглаар, сагылга-чурумну быжыглаар дээш демиселге партия организацияларынга улусчу контролёрлар идепкейлиг дузалажып турар.

Ол чугула даалганы бедик харысалга-биле күүседип турар контролёрлар бисте хөй: чүгле бо чылын безин 10 хайгыылчыны ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Улусчу контроль комитеттериниң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаан. Республиканың улусчу контроль комитеди, коллективтерниң удуртукчулары, он-он актывчыларын шаңнап мактаан. Пассажирлер АТБ-зинде болгаш «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, «Детский мир» магазинде улусчу контроль бөлүктериниң даргалары Ю. М. Деревягин, В. И. Ярмалюк, И. П. Почкарова, столоваялар болгаш ресторааннар трезинде улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү Л. Ф. Байкалова олар болгаш өскелер-даа РСФСР-ниң Улусчу контроль комитединиң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

РСФСР-ниң Улусчу контроль комитединиң хүндүлел бижии-биле шаңнаткаңнарның аразында «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде улусчу контроль бөлүү база бар. Оон кылган ажыл-херээн ол хире бедик-биле үнелээни таварылга эвес. Ында хайгыылчылар хөмүр-даш казар черде даг-транспорт дериг-херекселиниң ажыглалын анализтеп, ажыглаттынмаан эвээш эвес курлавырларны илереткен. Бо чорук хөмүр-дашты хереглекчилерге дең-дески сөөртүп чедирерин хандырарынга идиг берген.

Разрезтиң специалистери-биле кады контролёрлар энергия курлавырларының ажыглалынга хыналданы доктаамал чоруткан. Чамдык участоктарда болгаш цехтерде электроэнергияны шын чарыгдавайн турары бир хыналданың түңнелинде илерээн. Машина-техника гаражынга ылыдылга калориферлериниң болгаш дүнеки үеде чырыкты үргүлчү ажыглаары чугула эвес турда электроэнергияны анаа камналга чокка чарыгдап турган. Янзы-бүрү трансформаторларның ажыглал чокка куруг ажылдап турары хөй болган. Участок, цех бүрүзүнге электроэнергия хереглелиниң учёдун кылбаан. Четпестерни чайладыр сорулга-биле улусчу контролёрлар разрезтиң удуртукчуларынга саналдарны киирген. Ол талазы-биле ажылдап кылган хемчеглерни боттандырып чоруткаш электроэнергия хереглелин нормага дүүштүр тургузар арганы берген болгаш электроэнергияның нити чарыгдалынга деңнээрге 4,4 хуузун камнап алган.

Эрткен чылын разрезте улусчу контроль бөлүү 15 хыналданы чоруткан. Хыналда бүрүзү халас эртпээн.

Коллектив оңгу беш чылдың планын хуусаа бетинде 1980 чылдың октябрьда, а ооң доозукчу чылының 112,2 хуузун күүсеткен. Разрезтиң ажылчылары ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң коллективтериниң социалистиг чарыжынга эрткен чылын ийи удаа шаңналдыг черлерни ээлээн. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринге контролёрларның киирген үлүү биче эвес. Улусчу контролёрларның даг ажылдарының участогунуң механиги А. Г. Кузеев, БелАЗ чолаачызы Я. Е. Чебодаев, разрезтиң кол энергетиги А. В. Фомин олар болгаш өскелер-даа боттарының принципиалдыы, ажыл-ишчизи-биле коллективтиң хүндүткелин чедип алган.

Кызылдың эът комбинадында В. М. Петухова, «Сельхозтехкурскомунун» Кызылда район аразының салбырында Н. М. Златогостев, Кызылдың аъш-чем барааннар болгаш үлетпүр барааннар садыгларында Н. М. Гуркина, М. С. Маады олар даргалаан улусчу контроль бөлүктериниң ажылы идепкейжээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизи улусчу контролёрларның мурнунга тодаргай сорулганы салган. Чаңгыс-даа хажыдыышкын, албан-дужаалының шын эвес ажыглаар, төтчеглекчи, сагылга-чурум чок чоруктуң чаңгыс-даа фактызы улусчу контролёрларның ажыл-агыйжы көрүнгүр карааңдан чайлавас ужурлуг. Шалыпчы, дээштиг ажылдаарынче СЭКП ТК оларның кичээнгейин угландырып турар.

Съездиниң ол негелделерин улусчу контроль органнарының ажылдакчы бүрүзү, бүгү бөлүктер болгаш постулар, улусчу контролёрлар боттарының ажыл-чорудулгазының программазы кылдыр хүлээп ап турар. Съездиниң негелделеринге дүүштүр улусчу контроль органнарының ажылының деңнелин улам ыңай бедидериниң хемчеглерин хоорайның улусчу контроль комитеди ажылдап кылган.

Садыг ажылында контролёрларның хуралын мартта чыылдырып, съездиниң негелделеринге дүүштүр садыгны организастаарынга контрольду күштелдиреринин сорулгаларын дугурушкан. Чоокку үеде чуртталга-коммунал ажыл-агый болгаш чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлгелеринде контролёрларның хуралын эрттирер. Съездиниң шиитпирлеринге дүүштүр сорулгаларны штаттан дашкаар активтиң, бөлүктер даргаларының доктаамал ажылдаар семинар-кичээлдеринге чугаалажып турар. Бо хүннерде улусчу контроль бөлүктери, постулары оларны соңгаан коллективтерниң мурнунга отчёттарын берип, коллективтерниң сорулгалары-биле ону холбап турар.

СЭКП хоорkomунуң, эге организацияларның удуртулгазынга, деткимчезинге даянгаш чорудуп турар организастыг бүгү хемчеглеривис улусчу контроль бөлүктериниң, хайгыылчыларның идепкейин улам көдүрер, шалыпкын, принципиалдыы-биле ажылдааш, он бирги беш чылда хоорайның улус ажыл-агыйының сорулгаларын күүседиринге оларның салыышкынын көвүдедир.

Л. ЗАБОЕВ.
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң даргазы.

«Тиилелге» совхозтуң ховуларында часкы ажылдар кидин түлүк калбарып турар. Механизаторлар шык базырыышкынын дооскан. Бо чугула кампанияга контролёрлар база хөй чүүлдерни кылыр апаар. Механизаторларның үшкү отрядында хайгыылчыларның постузун Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи коммунист Т. К. Бады-Хөө удуртуп турар. Амгы үеде контролёрлар ажылдың шынарын, кывар-чаар материалдарның камналгазы дээш шыңгыы хайгааралды тургускан.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) улусчу контролёрлар К. Бады-Хөө механизатор Х. Хертек база А. Тапынаров олар-биле ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Бо чылдың бирги кварталында мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир, мал бажын өстүрер талазы-биле социалистиг чарышка Төп зонадан Таңды район тиилекчи болган. Аңаа кыштаглаашкынны районнуң ажыл-агыйлары организастыг, хүр чаагай эрттиргени дээштиг салдарны чедирген. Бо чугула ажыл-херекке районнуң хайгыылчылары база үлүүн киирген. Ол дугайын чугаалап бээри-биле районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы В. П. Ивановка сөс бердивис.

— Районнуң ажыл-агыйлары мурнундаагызынга бодаарга бо чылын кыштаглаашкынны элээн чедиишкинниг эрттирген. Төрүүр чүс малга онаажтыр алдынган чаш төл эрткен чылдаазындан хөй, «Коммунизмниң херели» совхоз төрүүр чүс хойдан апрель 1-ге чедир 85 хураганны алган. Районда бода малдың өлүр, хораар чоруу 25 хуу, хой, өшкүнүң — 36 хуу, кызырылгаа, оңу самчыглаар база оорладыр чорук ийи катап эвээжээн. Район бо чылдың бирги кварталында күрүнеге мал продуктуларын садар планын күүсеткен.

Ол бүгү — ажыл-агыйны угаазылалдыг чоруткаңының, күш-ажылды улам тодаргай организастаанының, партия, совет база ажыл-агый, профэвилел, комсомол организацияларының, бүдүрүлгечи бүгү звеноларның шудургу ажылының түңнелинде чедип алдынган. Аңаа улусчу контролёрлар база үлүүн киирген.

Көдээ ажыл-ишчилерге мал кыштаглаашкыны шыңгыы шылгалда деп чүвени бедик харысалга-биле билгеш, ол эгелээрниниң ырак мурнунда-ла комитеттиң, бөлүктериниң болгаш постуларының сорулгаларын ылап тодараткан турган. Кол кичээнгейни малдың баш санын камгалап алырының, продуктулуун бедидериниң, мал чемнерин чөп ажыглаарының айтырыгларынче угландырган.

«Революцияның чалбыыжы» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүү (даргазы А. Т. Сиянов) инициативалыг ажылдаан. Ылангыя шөлдерге чаңгыс черге мооңнээн мал чемнерин сөөртүрүн ол бөлүктүң кежигүннери шыңгыы хайгааралга алган турган. Ол болза техниканы чөп ажыглаарынга, мал чеминиң чидирини болдурбазынга ажыктыг болган.

Бо ажыл-агыйның Красноярск болгаш төп фермаларында хайгыылчылар тургузуп каан дериглелерниң ажылын, технологтуг чорудулгаларның графигин сагып турарын, малга чемни хайындырып белеткеп бээрин хайгааралга алганнар. Төп фермага хөй чылдарда ажыглал чок чыткан кормоцехти контролёрларның негелдези-биле ажылдаткан, кажааларны, бүдүрүлгениң оран-савазын чазартып, эде кылган. Ол чүүлдер малдың немелде деңзизин, ооң баш санын камгалап алырын көвүдедир арганы берген.

«Коммунизмниң херели» совхозтуң улусчу контроль бөлүү (даргазы Ш. Ш. Оюн) база багай эвес ажылдаан. Кыш дургузунда мал ажылының байдалынга холбаштыр хайгыылчылар дыка хөй хыналдаларны кылган, а совхозтуң дирекциязы оон шын түңнелдерни кылып, четпестерни чайладыр дээш шалыпкын хемчеглерни ап келген. Малды самчыглаар база оорладыр чоруктарга удур контролёрлар улуг ажылды чоруткан. Бо талазы-биле ол совхозта байдалдың дугайында айтырыгны бо чылдың январьда районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкаш, дудааш малды өрелиг кижилерден эгиттирер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ооң күүселдезин организастаан. Бирги кварталда мында өре 12 муң рубльге кызырылган.

Чамдык ажыл-агыйларда хайгыылчылар кыштаглаашкын эрттирерин холбаштыр ажылдарны чорудуп турза-даа, оон үре-түңнелдии, ажыктыы чавыс болганын демдеглээр апаар. Ылангыя Дуржулга станциязында улусчу контроль бөлүү илереттинген четпестерни шалыпкын чайладырының хемчеглерин четпес ап келген. Станцияда мал ажылының байдалының дугайында айтырыгны улусчу контрольдуң район комитединге үш катап сайгарып көөр ужурга таварышкан.

Ынчалзажок бо эртем албан черлиг ажыл-агыйның мал ажылын хөгжүдүп турарының деңнели өскелерден куду. Төрүүр чүс хойга онаажтыр алган хураганы нити районнуң көргүзүүнден эвээш, шээр малдың өлүп, хорааары эрткен чылдың ол-ла үезинден көвүдээн. Дуржулга станциязының удуртукчулары болгаш специалистери ол бүгүден шыңгыы түңнел кылыр ужурлуглар.

Мал ажылын хөгжүдерниң айтырыглары улусчу контрольдуң район комитединиң кичээнгейиниң төвүнде турар. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң фермаларын механизастаанының, ол-ла ажыл-агыйның Доора-Хадың фермазының план күүселдезиниң, «Россия» совхозка мөге немей бижидилгелер кылганының болгаш өске-даа айтырыгларның дугайын комитет сайгарып көргеш, четпестерни чайладырының хемчеглерин алган. Комитет болгаш бөлүктер бодунуң ажылын Советтерниң доктаамал комиссиялары, «Комсомолчу прожектористер»-биле сырый харылзаалыг чорудуп келген. Оорлаар чорукка удур демиселдиң район комиссиязы-биле кады комитет чамдык ажылдарны кылган. Чоруттунган ажылдың түңнелинде мал ажылында өре бо чылын 77,1 муң рубльге кызырылган, малды иштики чарыгдалга хереглээрин эвээжеткен.

«Мал ажылы көдээге шалыпчы фронт» — деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн болгай. Ынчангаш бо чугула херекке боттарының үлүг-хуузун киирерин районнуң улусчу контроль органнары, хайгыылчылары бир эң чугула сорулга кылдыр бедик харысалга-биле билип турар. Амгы үеде олар часкы хову ажылдары-биле холбаштыр, кыштаглаашкынны хүр чаагай доозарынга, мал ажылының өске-даа кампанияларын чорударынга контрольду күштелдирип, ол бүгүнү чедиишкинниг эрттирер дээш боттарының талазындан бүгү чүүлдерни кылып турар.

С Е М И Н А Р

Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди чоокта чаа улусчу контрольдуң районнар комитеттериниң садыг база амыдырал хандырылганың штаттан дашкаар килдистериниң эргелекчилериниң семинарын эрттирген.

ССРЭ-де Улусчу контроль дугайында Хоойлуга, ол Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның доктаалынга база «Садыгда, ниитиниң чемненилгезинде болгаш амыдырал хандырылгазында улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары-биле Литва ССР-ниң Улусчу контроль комитеттериниң ажылының дугайында» доктаалынга дүүштүр штаттан дашкаар ол килдистериниң сорулгаларының талазы-биле айтырыгны семинарга сайгарып көрген.

Аңаа Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазының оралакчызы Ф. И. Килин болгаш өске-даа харысалгалыг ажылдакчылар илеткелдер кылган. Таңды, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарының, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларының контроль комитеттериниң штаттан дашкаар килдистериниң даргалары боттарының ажылының дуржулгазын солушкан. Семинарның төнчүзүнде ооң киржикчилери Кызылда үлетпүр барааннар садыында хайгыылчыларның ажылы-биле таныжканнар.

Тускай дыңнадыглар

Комитеттерде

Кызыл

«Тыва суг тудуг» трестиң № 5 КМК-зында, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының механизация эргелелинде чылыг болгаш электроэнергиязын канчаар ажыглап турарының дугайында Кызыл хоорайның улусчу контроль комитеди хыналданы чоруткаш, улуг четпестерни илереткен. Бо организацияларда, ылангыя КМК-да эрткен чылын мөге документилер кылып турган, 36 муң квт-шак электроэнергияны камнап алган деп айыткан турган. Ол ышкаш чылыг энергиязын ажыглаар чурумун сагываны дээш торгаалдар төлээри-биле ол организация 652 рубльди артыкка чарыгдаан.

Хайгыылчыларның хөй удаа сагындырыглары турза-даа, бо организацияларның удуртукчулары оон чогуур түңнелди кылбаан. Хоорайның улусчу контроль комитединиң сөөлүнде болган хуралынга № 5 КМК-ның начальниги О. П. Главатскийни доңгуткан болгаш күрүнеге чедирген когаралдың чамдыызын эгидери-биле ооң бир айда шалыңын тырттарын шиитпирлээн. А каттыжышкынның механизация эргелелиниң начальниги В. Н. Шутовту комитет шыңгыы сагындырган.

Эрзин

«Чаа орук» совхоз часкы тарылгага кирер техниканың септелгезин багай чоруткан. Хыналда чоруткан үеге чедир септээн техниканы хүлээп алыр комиссия безин чок турган. Совхозта контроль бөлүүнүң болгаш курсельхозтехника хайгаарал комиссиязының хөй удаа сагындырыглары турбуже, үрелген техника бажыннар даштында турбушаан, тоймаглаттынган.

Совхоз директору Д.-Б. Чопуй, кол инженер А. Эренчин көдээ ажыл-агый машиналарының механиги Я. Байыр техниканың ажаалда-тежээлдезин негелдеге дүүштүр тургузуп шыдаваанын Эрзинниң улусчу контроль комитединиң хуралынга демдеглээн. Ол улуг четпестери дээш А. Эренчин биле Я. Байырны комитет доңгуткан.

Бай-Хаак

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Тоора-Хадың сүт-бараан фермазының бүдүрүлгечи көргүзүглери ай санында кудулап кел чыдар. Ооң чылдагаанын хайгыылчылар сайгарып көрген. А мында мал чеминиң четчир курлавырлары бар. Ынчалзажок ону чөп ажыглап, хумагалаар талазы-биле байдал фермада багай тургустунганы, малды өй-шаанда чемгербейн, суггарбайн турганы, ажаалда-тежээлдениң кошкак хыналдадан илерээн. Чамдык саанчылар, малчыннар чогуур шагында ажылче үнмес чоруктар база турган. Совхозтуң мал ажылының специалистери бо ферманың ажылынче кошкак кичээнгей салып келген. Ол бүгүнүң түңнелинде көргүзүглер кудулаан.

Таңдының улусчу контроль комитединиң хуралынга ол дугайында айтырыгны сайгарып көргеш, ферма эргелекчизи И. И. Бухтуевти доңгуткан болгаш чартык айда шалыңын тырттар деп шиитпирлээн.

Шагаан-Арыг

«Шагонартяжстрой» трестиң № 18 КМК-ның начальниги Г. Н. Акуленко күрүне планының күүселдезинге мөге немей бижилгелер кылыр дугайында айтышкыннар берип турган. Бо чылдың январь, февраль айларында ниитизи-биле 60 муң рубль хемчээлдиг кылдынмаан ажылдарны отчётка мегелеп немей киирген.

Оон аңгыда Г. Н. Акуленко, ол-ла КМК-ның мурнундагы начальниги турган, ам «Шагонартяжстрой» трестиң начальнигиниң оралакчызы С. Н. Пановтуң «дуржулгазын» алгаш, бодунуң хууда машиназын албан-херекке ажыглааш, ооң эдилели база септелгези, а чарыгдаан бензини дээш база дугуй садып алганы дээш 494 рубльди бодунга шиңгээдип алган. С. Н. Панов ол тудуг организацияларынга ажылдап тургаш ындыг арга-биле 1184 рубльди шиңгээдип алган турган.

Улуг-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол айтырыгны чугаалашкаш Г. Н. Акуленко биле С. Н. Пановту шыңгыы доңгуткан. Оларның бир-бир айда шалыңын тырттар дээн.

ДЕМИР-ДЕС СЕК БОЛГАН

Барыксанчыг Кызыл-Тейни,
Машиналыг «Кызыл тукту»..

Өвүр районда бистиң бо совхозувусту ынчаар ырлап болур-ла турган чүве. А ам? «Кызыл туктуң» деңгел-бырразын билир кижи ам ынчаар ырлавас боор. Совхозта 40 хире машина санаттынып турар. Баш саны ындыг, а шимчээр чүве эвээш болдур ийин. Он бир хире машина ында-мында шыгырт тургулапкан. Оларны ол дээрезинде септеп-селип алырын совхозтуң дирекциязы-даа, чолаачылары-даа хаайга какпаанындан хөөкүй эдилелдериниң кезектери тоймаглаттынган: ол көк демирлер анаа-ла эстип-хайлы берген ышкаш апарган. Оларның ам чүгле ында-мында сеги көстүгүлээр. Эт шаанда эки-ле турган ийин, а ам чүгле ында анаа бир демир-дес сеги апарган.

Кымнар буруулугул? Бир-ле дугаарында оларны эдилеп турган чолаачыларның харысалга болгаш хумага чогунда. Ийде, совхоз дирекциязындан (директор Кара-Сал Балдан-оол), инженер Н. Кызыл-оолдан чолаачыларга негелде чогунда. Хөй кезиинде-ле амы-хууда херээн чогудуп шавар, ниитиниң машина-техниказын хамаан чок бодаар чолаачыларга С. Эрес-оол, И. Ооржак, В. Сат, Б. Хертек, О. Аңгыр-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Төлеп чоктарын ужуражып совхозта каражагаргал та чеже муң акшага санаттынып турар чүве? Буруулуг кижилерден оон эвээш кезиинде-ле төлеттирбейн, кулак кыры эрттирип турар. Ол чорук буруулугларны бажын эттедирип турар.

Бо чорук чамдык чолаачыларга дорт хамааржыр. Бир эвес херек бо хевээр турар чүве болза, совхоз «хавал чадагалар» чадавас. Ынчангаш демге үстүнде ырыжыс:

Барыксанчыг Кызыл-Тейни,
Машина чок «Кызыл тукту» —
дес ырлажыр чадавас.

Ч. ООРЖАК.

— Шимчээр чүве чок, дарга.
— «Хавал чадаг» болган-дыр бис, ам канчаарыл?

ШОРГАЛАРНЫ ДУГЛААР

Чоннуң байлаан хумагалаар

Хөй акша-хөреңгини, күштү үндүрүп тургаш, болбаазыраткаш алыр нефть продуктулары агып ылдар хем суу эвес-ле болгай. Ындыг турбуже чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистериниң талазындан нефть продуктуларның калагалалын тоомчага албас, ооң чарыгдалынга отчёт-учётту тургуспас чоруктар бары черле эдептиг. Ооң ужурундан бо эң чугула үнелиг продукт шоргалап халаска аттыгып турган сүт дег, аңаа-ла төтчеглеттинип турар.

Бо дугайында чижектерни Каа-Хем районнуң бүгү совхозтарындан, орук септелге-тудуг участогундан, № 958 КМК-дан көргүзүп болур. Ол коллективтерниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары механизатор кадрларның билиг-мергежилин бедидеринче база оларның ортузунга кижизидилгелиг ажылды дээштиг чорударынче кошкак кичээнгейни салып келген. Ооң түңнелинде кывар-чаар материалдар багай калагалаттынып, чогуур нормазындан ажыр чарыгдаттынып келген.

Нефть продуктуларын хумагалыг чарыгдаарының 1981 чылдың организас-техниктиг хемчеглери чүгле «Ленинчи орук» совхозта (директору В. Г. Гурков, кол инженери М. В. Хабаров) ажылдап кылдынган, өске ажыл-агыйлар ону кылбаан. Кывар-чаар материалдарны хумагалыг камнап калагалааны дээш материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерни ажыглавайн турар.

Районнуң ажыл-агыйларының нефть продуктуларын шыгжаар складтарындан ай төнчүзүнге чедир чеже хире кывар-чаар материалдар чарыгдаттынганыл база ооң чеже хирези камнаттынганыл дээрзин контрольга албайн келген. Оон туржук ол үнелиг материалды хумагалыг калагалаар болгаш чарыгдаар талазы-биле тускай харысалгалыг кижилерни тургуспайн келген. Ынчангаш кывар-чаар материалдарның чарыгдалы болгаш калагалалы багай.

Ажылче үнүп турар машиналарга техниктиг хайгааралды кылбас, оларның 85 хуузунуң спидометри үрелик. Техниктиг хыналда кылырының графигин тургускан-даа болза, ооң күүселдезин организаставаан. Ынчангаш чамдык машина-техниканың кывар-чаар материалдар дамчыыр черлери үрелик болганындан, ол үнелиг чүүлдер төктүп турар.

Механизатор кадрларның ажылче үнгенин, келгенин демдеглевейн база бактарда кайы хире кывар-чаар материалдар артканын хайгааралга албайн келгенинден олар нормазындан ажыр чарыгдаттынып келген. «Улуг Октябрь» совхозтуң (директору А. К. Дересвянников), чолаачылары бо чылдың январь айда 8112 литр бензинни нормадан ажыр чарыгдааның тайылбыры бухгалтерияда база чок. «Енисей» совхозтуң (директору В. И. Кастерин) дөрт чолаачызынга хыналданы чорударга, январь айда 2424 литр бензинни нормазындан ажыр чарыгдаан болган.

Районнуң совхозтарының нефть продуктулар калагалаар черлери чогуур негелдеге дүүшпес. «Бурунгаар», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Кызыл тук» совхозтарда кывар-чаар материалдар кудар доскаарларының дуглаар застары чок. Үнелиг ол продуктулар буксталып, оларның шынары баксырап турар. Бензин кудар черлериниң 50 хире хуузунуң шлангылары ойбак-самдар, пистолеттери ажылдавас. Ынчангаш бензин дамдылап төктүп турар. Чамдык совхозтарның нефть баазазында кывар-чаар материалдар хемчээр херекселдер чок, девискээрлери хирлиг, ында складтар өртке удур камгалал херекселдери-биле дериттинмээн.

Районнуң ажыл-агыйларының удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары нефть продуктуларының шоргалап төктүп турганы дег чидириглерин дуглаар, ол бүгүнү хумагалыг ажыглап, калагалаарынче база машина-техникага техниктиг хайгааралды доктаамал чорударынче кичээнгейни күштелдирер.

Н. ДЮКАРЕВ.
РСФСР-ниң нефть продуктуларының күркомитединиң Тыва эргелелиниң инспекциязының начальниги.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ДУРЖУЛГАГА ДАЯНГАШ

Херээжен ажыл-ишчилер, херээженнер чөвүлелдери. Олар күш-ажылчы коллективтерде организакчы, кижизидикчи улуг күш. Бистиң районда ам шупту 28 херээженнер чөвүлелдери, оларның чон ортузунга политмассалыг ажыл чорудар кол төптери 187 агитквартира бар. Парторганизацияларның бадылааны ажыл планнарынга дүүштүр олар ажылдап, херээженнерни күш-ажылче хаара тудар, хөй-нити ажылынга киириштирер, амыдыралдың культуразын бедидер, чурттакчылыг черлерниң корум-чуруму, санитарлыг деңнелин экижидеринче олар күштүг мөөңнээн. Бо талазы-биле илепкейни бедиткениниң түңнелинде херээженнер чөвүлелдериниң аразында социалистиг чарышка районнуң херээженнер чөвүлели бирги черни ээлеп, республиканың херээженнер чөвүлелиниң Хүндүлел бижии болгаш акша шаңналын алган.

Херээженнер чөвүлелдериниң СЭКП-ның XXVI съездизинге тураскааткан ажылдары хөй талалыг. Ооң иштинде бир демдеглексенчиг чүүл — агиткварталдарның болгаш агитколлективтерниң съездиге тураскааткан уран чүүл көрүлдезин эрттиргени болур. Аңаа тиилекчи болган кварталдарның көрүлдезин районга чоруткан. Ниитизи-биле ол көрүлдеге 16 суурлардан коллективтер киришкен. Оларның концерттери бедик идейлиг утка-шынарлыг, солун болганын районнуң көрүлде комиссиязы демдеглээн. Район көрүлдезинге бирги черни Чыраа-Бажы суурнуң, ийиги черни «Большевик» совхозтуң, үшкү черни Бора-Тайга суурнуң коллективтери алган.

«Эң эки утка-шынарлыг булуң» деп делгелгени район төвүнге организастааны чер-черде агиткварталдарының булуңнарын дериириңге өөредиглиг дуржулга солчулгазы болган.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр херээженнер чөвүлелдери амгы үеде боттарының ажыл-херээн анализтеп көрүп, идейкижизидилгелиг ажылга боттарының салдарын күштелдирген. Районда херээженнер чөвүлелдериниң даргаларының Советтер ажылдакчылары-биле каттышкан семинарын Алдан-Маадыр кодээ Советтиң болгаш ында херээженнер чөвүлелиниң баазазынга эрттирген. Ооң киржикчилери дуржулгазын солчуп, Алдан-Маадыр суурнуң херээженнер чөвүлелиниң, ында агитквартираларның, уруглар албан черлериниң дуржулгазы-биле таныштан.

Амгы үеде херээженнер чөвүлелдери агиткварталдар булуңнарын кылып, аңаа съездиниң материалдарындан кол-кол чүүлдерни ушта бижээш, аскылап алган. Агитквартираларнын төптеринге өөредилге айда ийи удаа эртер. Чурттакчы чон съездиниң материалдарын калбаа-биле өөренип кирипкен. Бо ажылга агитатор башкыларның салышкыны биче эвес: Чыргакыда С. Алдын-Херел, Ийменде С. Сат, Бора-Тайгада О. Анзат, Хорум-Дагда П. Баазаң, Баян-Талада О. Сереңмаа олар ышкаш көдээ интеллигенция боттарының билиин чыл бүрүде чонга бараалгадып чоруур.

Съездиниң шиитпирлерин чонга таныштырар талазы-биле ажыл сүт-бараан фермаларында, малчыннарда база калбарган. Агитаторларның күжү-биле малчыннарда тускай демдеглел кыдырааштарын кылгаш, съезд материалдарындан ушта бижилгелерни кылган. Сүт-бараан фермаларының кызыл-булуңнарын дерип турар.

«Мал ажылы — шалыпчы фронт». Съездиниң ол кыйгырыынга харыы кылдыр районда хөй-хөй херээжен ажыл-ишчилер он бирги беш чылда шалыпчы ёзу-биле эгелээн. «Октябрь 30 чылы» совхозта К. Бинаа — 109, К. Хеймерек — 108, «Алдан-Маадыр» совхозта И. Моңгуш—108, Карл Маркс аттыг совхозта Х. Чаш — 101 хураганны төрүүр чүс хойга онааштыр менди камгалап алганнар. Саанчылардан «Большевик» совхозта Т. Кара-Сал, СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозта А. Моңгуш, «Алдан-Маадыр» совхозтан Т. Моңгуш, «Искра» совхозта И. Анай-Хаак олар районда социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда киргеннер.

Амгы үеде ниитиниң малын хүр-чаагай кыш ажырарынга херээженнер салышкынын киирип турар. Мал ажылында шупту 817 сакманчылар киржип, малдың чаш төлүн чидириг чок камгалап алыр дээш чарышта хаара туттунган. Мурнакчы сакманчылар М. Өнермаа, М. Авык-кыс, С. Моңгуш, У. Моңгуш, А. Ховалыг, Е. Куулар, А. Кара-Сал олар 78—187 чедир хураганнарны менди ап, доруктуруп турар.

Он бирги беш чылда районнуң мурнунда салынган сорулгаларны күүседиринге бистиң ажыл-ишчи херээженнеривис төлептиг үлүүн киирерлер.

В. КИЛЧЕН,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

АГИТКВАРТИРАЛАР АРАЗЫНДА

Бүрен-Хем кодээ Советтиң девискээринде чурттакчылыг черлерни 25 агитквартирага чаргаш, оларның кол 5 төптерин тургускан. Бир төпте-ле 5 агитквартира хамаарышкан. «Бурунгаар» совхозта парткомнуң удуртулгазы-биле ында херээженнер чөвүлели агитквартиралар дамчыштыр чон ортузунга политмассалыг ажылды план ёзугаар чорудуп турар. Янзы-бүрү ажылдарны организастаарда район болгаш кодээ Советтер депутаттарынга, агитатор башкыларга, агитквартиралар даргаларынга, херээженнер чөвүлелиниң кежигүннеринге даянып турар. Съезд мурнунуң хүннеринде агитквартираларга ажыл онзагай болган.

Чижээ, СЭКП-ның XXVI съездизинге тураскааткан уран чүүл көрүлдези организастыг эрткен. Ылангыя «Чодураа» агитквартира бирги концертин съездиниң ажыттынган хүнүнге болгаш Совет Армияның хүнүнге тураскааткан. «Ногаан» агитквартираның аныяктары солун концертти март 8-те көрүкчүлерге бараалгаткан. Бо концерттерниң онзагай талазы — ооң киржикчилериниң идик-хевин таарыштыр кеткенин, программазының утказынарын эки демдеглээн. Ажыктыг ажыл кылбас чалгааларны, арагаже сундукканнарны шоодуп-сойгалаан чидиг номерлер хөй болган. «К-700» тракторну башкарган тракторист, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады В. Дудупей, чолаачы О. Ондурун, ВЛКСМ комитединиң секретары П. Аяа, олакчы О. Ооржак олар ышкаш талантылыг, хөй-ниитичи аныяктар уран чүүлге сундулуглар.

Бо хүннерде өске-даа агитквартираларда оюн, концерт белеткели хайныккан. Олар Май 1-де, Тиилелге хүнүнде суурнуң чонунга боттарының талантызын бараалгадыр. Көрүлдеге тиилээн агитквартиралар июнь айда Шушенскоеже аян-чорук кылырлар.

СЭКП-ның XXVI съездизиниң материалдарын өөренири, чон ортузунга тайылбырлаары амгы үеде агитквартираларда ажылдың кол угланышкыны болуп турар.

С. САРЫГ.
Каа-Хем район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙНИ ДЕМДЕГЛЕВИШААН

Совет күрүнениң үндезилекчизи, делегей пролетариадының баштыңчызы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюн бөгүн делегей калбаа-биле демдеглээн.

ПРАГА. Бистиң революсчу партиявысты тургузарының дөзүнге В. И. Ленин турганынга чехословак коммунистер чоргаарланыр деп, чехословак хөй-ниитиниң В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралынга илеткелинге ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧКП ТК-ның секретары М. Якеш чугаалаан. Чогум-на ооң ачызында ЧКП ленинчи хевирниң партиязы болуп, чурттуң ажылчы массаларының удуртукчу, организакчы күжү болур бодунуң төөгүлүг сорулгазын шиитпирлеп шыдаан.

Бисте күштүг болгаш сорук киришкинниң эгээртиннмес үнер дөзү кезээде ленинчи партияның дуржулгазы болуп келген. СЭКП-ның XXVI съездизиниң ажылын Чехословакияның коммунистери, бүгү чехословак улус улуг кичээнгей, ханы сонуургал-биле хайгаарап турган деп, М. Якеш чугаалаан.

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак, республиканың партиязының болгаш күрүнезиниң өске-даа удуртукчулары байырлыг хуралга олурушкан.

БУДАПЕШТ. Делегей пролетариадының баштыңчызының төрүттүнген хүнүн байырлаарының бүдүүзүнде боттарының ажыл-ижиниң түңнелдерин үндүрери, келир үеге сорулгаларны айтып алыры Мишкольцта В. И. Ленин аттыг комбинаттың металлургтарының чаагай чаңчылы апарган. Ленинниң ады чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже оларны сорук киирип турарын комбинаттың ажыл-ишчилериниң аңаа болган митингизи тодаргай көргүскен. Эрткен чылын ооң коллективи чуртка миллион ажыг тонна каңны берген. Чаа конвертор цегиниң бирги ээлчээн ында ажыглалга чогуур хуусаазында киирген, ону совет-венгр кады ажылдажылганың шугуму-биле чорудуп турар.

В. И. Ленин аттыг комбинаттың металлургтары социалистиг күш-ажыл дээш, беш чылдың планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш киржикчилериниң мурнуу одуруунда чорүп турар.

ВЬЕНТЬЯН. Лаос хөй-нити төлээлекчилериниң В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хуралы Лаос Улус-Демократтыг Республиканың найысылалынга болган. ЛУДР-ниң Дээди улусчу хуралының Доктаамал комитединиң кежигүнү, лаос—совет найырал ниитилелиниң президиумунуң даргазының оралакчызы Лым Инсисиенгмай чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан. Делегейниң бүгү улустарының салым-чолунга күчүлүг салдарын чедирген база коммунистиг болгаш ажылчын партияларының, тайбың, национал хамааржыпас чорук болгаш социализм дээш бүгү демиселчилерниң ажыл-чорудулгазынга идегелдиг удуртулга болу берген ленинчи идеяларның делегейге аажок улуг ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн.

Коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү талаларынга Советтер чуртунуң чедип алган аажок улуг чедиишкиннери Ленинниң улам тиилеп орар, мөңге дириг өөредииниң эң эки көргүзүү болур деп ол демдеглээн.

• • •

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 111 чыл оюн демдеглээн хемчеглерни Женевага, Парижке, Лиссабонга, Тампереге, Пномпеньге, Антананаривуга, Белградка болгаш делегейниң өске-даа найысылалдарынга, хоорайларынга база эрттиргилээн болгаш ленинчи юбилейни ам-даа демдеглевишаан.

(СЭТА).

АЖЫЛЫН ДООСКАН

ГАВАНА. (СЭТА). Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президиумунуң сессиязы Гаваның Конгресстер ордузунга ажылын дооскан. 85 күрүнелерниң тайбың камгалалының национал комитеттериниң, делегейниң хөй организацияларының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң төлээлекчилери сессияга киришкен.

Бүгү делегейге тайбың, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш, боо-чепсекти эңдере бүдүрериңге, термоядролуг халаптың кыжанышкынынга удур демиселди күштелдирериниң эргежок чугулазын сессияга санал бергеннер онзалап демдеглээн.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президиуму резолюцияны хүлээп алган болгаш боо-чепсекти эңдере бүдүрүп турарының түңнелинде тайбыңга база улустарның айыыл чок чоруунга кыжанышкынны демдеглээн.

Боо-чепсектериниң чаа хевирлерин, ооң иштинде нейтронуг чепсекти болгаш ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсектерин Европага эккеп нептеределир дээн АКШ-тың пландарын ол резолюцияда шыңгыы буруу шапкан.

Перси мугулдуруңга, Инди океанга болгаш Кариб бассейнинге американ шериг боо-чепсектерин, шериг күжүн кедергей хөй мөөңнээни, бүгү делегейге АКШ-тың шериг баазаларын эңдере тургусканы, реаксылыг эрге-чагыргаларга американ боо-чепсектерин берип турары дүшкүүрлүг чоруктуң оладгаларын тывылдырып, делегейниң улустарының ханы дүвүрээшкинин болдуруп турарын документиде айыткан. Чавырлыышкынны камгалап база быжыглап болурун, тайбыңның күштери боо-чепсектерни дүжүрерин болгаш ядролуг кыжанышкынны узуткаарын чедип шыдаарын Тайбыңның бүгү-делегей чөвүлели онзалап демдеглээн. СЭКП-ның XXVI съездизинге көдүрген тайбың саналдар чаа перспективаларны ажыдып, тайбың талалакчыларын сорук киирип турар деп, ТБЧ айыткан. Ол тайбың саналдар делегей байдалының эң чугула бүгү айтырыгларын хаара тудуп, бүгү делегейге тайбыңны хандырар талазы-биле чогуур дугуржулгаларны чедип алырынче угланган. Ол инициативаларның ажытканы аргалар халас барбас ужурлуг.

Кубаның, Никарагуаның, Сальвадорнуң, Гватемаланың, Пуэрто-Риконуң, Гренаданың улустары-биле эп-сеткил каттырылгазын ТБЧ-ниң президиуму илергейлээн.

Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро сессияга чүве чугаалаан.

АКШ-тың кедергей реаксылыг күштери чавырлыышкынны үзерин, делегей байдалын улам баксырадырын оралдажып турар амгы дүшкүүрлүг байдалдың үезинде сессияны чыылдырганының чугула ужур-дузазын Кубаның удуртукчузу демдеглээн.

Делегей халавы чайлаш чок дээрзин хүлээвейн турар бис, кажан-даа хүлээвес бис деп, Ф. Кастро медеглээн. Дайынзырак империалистиг бөлүктерниң белеткеп турары чаа дайын айыылын эскербейн база барып шыдавас бис.

Совет Эвилелиң болгаш социалистиг өске-даа чурттарны долгандыр он-он күрүнелерниң девискээрлеринде 2500 шериг баазаларын болгаш шериг дериишкиннерин Американың Каттышкан Штаттары тургускан. Кубаның күзел-соруунга удурланыштыр ооң девискээриниң кезиин американ шериглер эжелеп алган болгаш ында шериг-далай баазазын тургузуп алган туруп турар. Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур угландырар ортумак ыракшылдың ядролуг чаа боо-чепсектерин Европага аппарып тургузарын АКШ планнап турар.

Тайбың дээш демиселдиң күштелдирериниң эргежок чугулазын Ф. Кастро демдеглевишаан, мынча деп медеглээн: бистиң өңнүүвүс эш Леонид Ильич Брежневтиң СЭКП-ның XXVI съездизинге көдүрген тайбың инициативалары Совет Эвилелиниң сарыылдыг болгаш чогумчалыг туружун база катап бадыткаан. Империализм күштери боттарының күзээни-биле тайбыңның салым-чолун ам шиитпирлеп шыдавас.

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президиумунуң сессиязын Кубага чыылдырганы чорук бистиң чуртувус-биле найыралды база эп-сеткил каттыштырылгазының тодаргай херечизи-дир деп, Кубаның удуртукчузу бодунуң чугаазының түңнелинде онзалап демдеглээн.

ЧОННУ КЫЙГЫРГАН

ЛУАНДА. (СЭТА). Чаа социалистиг Анголаны тургузарының эрге-ажыктарынга таарыштыр бодунуң революсчу авангарды Күш-ажыл партиязы — МПЛА-ны долгандыр улам сырый каттыжар, боттарының төрээн чуртун камгалаарынга белен болур, ангола революцияның чаалап алышкыннарын камгалаар, Күш-ажыл партиязы — МПЛА ТК-ның Политбюрозу чурттуң чонунга ындыг кыйгырыгны үндүрген. Колониалдыг тергиидел үезинден салгалып келген таарымча чок болуушкуннарга удур бүгү-нити шавар халдаашкынны калбартыр, бүгү деңнелдерге ажылчын контрольду боттандырып чорудар, партияның болгаш хөй-ниитиниң массалыг организацияларының амыдыралдың бүгү таларынга ат-алдарын база удуртулгазын өстүрерин хандырар деп партияның бүгү кежигүннеринге, бүгү ангола улуска кыйгырыг ТК-ның Политбюрозунуң Май бирги лозуңнарында кирген.

БУРУУ ШАПКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Массалыг информацияның чепсектериниң төлээлекчилеринге хамаарыштыр Сальвадорнуң эрге-чагыргаларының кара туразында аажылаашкыннарын Латин Американың Журналистер федерациязының чиңгине секретары Бальдомеро Альварес шиитпирлиг буруу шапкан. Шериг эрге-чагырга Сальвадорнуң парлалгазының бүгү депшилгелиг органнарын чок кылганын Мексиканың найысылалынга болган парлалга конференциязынга ол медеглээн. Журналистерни истеп-сүрер чорукту соксадырын, парлалганың хоругдаттырган төлээлекчилерин хостап үндүрерин Б. Альварес негээн.

ОБЪЕКТИВТЕ — КУБА

Кубаның ажылчын аңгызы, тараачыннары, интеллигенциязы ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ханы кады ажылдажылганың ачызында чаа амыдыралды тудуп тургузуп турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында, улус өөредилгезинде, кадык камгалалында улуг чедиишкиннер чедип алдынган.

ЧУРУКТАРДА: Гаваның кудумчуларының бирээзинде; куба студент кыстар.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИЖИК БИЛБЕС ЧОРУКТУ УЗУТКААР КУРСТАР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнамның даглыг суурларында бөдүүн бажыңнарлыг школаларда бичиилер-даа, улуг назылыглар-даа өөренип турар. Бижик билбес чорукту узуткаарының болгаш ниити билиг бедидериниң курстары Вьетнам Социалистиг Республиканың эң ырак соңгу талакы национал районнарда ажылдап турар. Чурттуң соңгу девискээринде Хатуен, Хоанглиеншон, Лайтяу болгаш Шонла можуларда биче националдарның 150 муң хире төлээлекчилери сөөлгү үш чылдар дургузунда номчуур, бижиир кылдыр өөренип алган. «Эртемнерниң болгаш билиглерниң чырыткызын национал районнарга нептередир!» деп лозуңнуң адаа-биле шимчээшкинни ВСР-ниң Чырыдыышкын министерствозу болгаш аныяктарының Хо Ши Мин аттыг эвилели чедиишкинниг чорудуп турар.

Эки чурттаар төлээде —

эки ажылдаар

ХАЛАЛЫГ ЭРГЕЛЕКЧИ

Хамааты кижи бүрүзү болуунуң хүлээнген ажылынга ээ-харысалгалыг, чурумнуг болгаш ак сеткилдиг болур дээр дугайын ССРЭ Конституциязында-даа, СЭКП-ның XXVI съездизиниң документилеринде-даа чиге болгаш тода айыткан. Ынчалзажок даандырган ажыл-херээ дээш кыспас, чалгаа, харысалга чок кижилер бистиң аравыста ам-даа бар. Ындыгларга шургуур чер бербес деп ТК-ның XXVI съездиге Отчёт илеткелинде айыткан.

Маңаа холбаштыр «Шын» солуннуң арнында ажыттынган «Эки чурттаар төлээде — эки ажылдаар» деп чаа ниити эгени чөпсүнүп, ооң адаанда парлаан чагааның авторунуң бодалдарын бүрүн деткип турар мен. Ынчангаш ажылынга харысалга чок, чалгаа болгаш күш-ажылдың чурумун хажылар кижилерни сойгалап илередири ак сеткилдиг кижи бүрүзүнүң шынчы херээ болур деп бодаар мен.

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң төп складының эргелекчизи Серинмаа Каадыр-оолду чон —«халалыг эргелекчи» дижир апарган. Бо дээрге ёзулуг-ла ажылынга харысалга чок болгаш ажыл шагы барымдаалавас кижи. С. Каадыр-оол ажыл шагында складынга турбас, шоочалап кааш, бажыңында олурар. Чамдыкта ээрик-даа болгулаар. Совхозтуң ырак-узак черлеринден келген малчыннары болгаш өске-даа ажылдакчылары эът, кеш дужаар, чарба, дус болгаш өске-даа чүүлдер алыр дээш шаанга чедир манап чадааш, эргелекчини бажыңындан барып сүрүп алгаш, ам кээп чорууш бүдүрүп алыр.

Бажыңынга сүрүп чеде бээрге, халалыы база кончуг: ажынар, хыйланыр. «Чаа келдим, аңаа чеже турар, кижи амыратпас» дээш-ле, чонга каржы-халазын көргүзер. Бир эвес ажыл шагындан дашкаар болза, чөп-даа ыйнаан, ажыл шагында-ла мынча дээрге кижи кайгаар боор-дур. Ооң туржук чайын складка бичии дуңмаларын тургузуп кааш, боду келбес, бажыңында ээрик турарын чон пат билир. Ынчангаш ырактан келген чугула херектиг кижилер хондур-даа манаар, чадажып кааш, херээн суурда төрелдеринге чагып кааш, чанып-даа турар.

1979 чылда санаашкын болган соонда 6 тонна арбай болгаш өске-даа элээн материалдар дудаан дээш С. Каадыр-оол ол ажылындан үндүрткен турган. Ооң соонда катап та канчап ажылдай берген чүве. Ынча чүвениң дудай бергени база үндезинниг болгу дег. Чүге дээрге Каадыр-оолдарның өөнден сөңнүг аалчы черле үзүлбес. Чайгы үеде суг улай-улай келгилээр, арагалаашкынның бир чылдагааны ол. Ынчаарга кижилер арагадарызын, аъш-чемин аңаа-ла «үлеп» чорбас-ла болгай. Бир эвес ол өг аалчыларның «көгээржиниң аксынга» боттарындан чүве берип турар болза, шагда-ла ядарап калгы дег.

Маңаа чижек кылдыр мындыг чүүлдү киирип болур. Совхозтуң бо складынга додарлыг чолдак тоннар кирген деп дыңналган. Ол дүктүг тоннарны совхозтуң мал эмчилеринге, зоотехниктеринге болгаш өске-даа специалистеринге кыжын ажылдаарда кедер кылдыр бээр ужурлуг. А херек кырында ол тоннарны, канчап чүве ийик, совхоз ажылчыны эвес Манчыт-оол биле пенсионер Айылдаа олар ийизин кедип алган чоруур. Кайызы, канчап алганы билдинмес. Арткан тоннар та канчап барган.

Ажылынга мындыг харысалга чок, чонга халалыг эргелекчини совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди, совхозтуң кадрлар килдизи канчаар көрүп турар ирги? Склад эргелекчизиниң бо халалыг ажылы моон соңгаар мынчаар үргүлчүлээр болза, чонга кончуг берге, ажылга шаптыктыг.

К. ХЕРТЕК.

Бөгүн — Португалия республикада Хосталга хүнү

РЕВОЛЮЦИЯ СООНДАГЫ ЧЕДИ ЧЫЛ

Апрельде эгелээн суук чаъстаашкыннарны португалчылар улуг өөрүшкү-биле уткаан: үр үргүлчүлеп келген каңдаашкын көдээ ажыл-агыйга улуг бергелерни тургузуп, чуртту суг болгаш электри-биле хандырарын нарын байдалга тургузупкан. Ынчалзажок агаар-бойдус шинчээчилери революцияның оюнда — апрель 25-те хүннээректиг хүн болур деп аазаан. А Португалияның политиктиг хөгжүлдезиниң байдалын баш удур чугаалаары оортан оранчок берге болуп турар.

Барык чартык чүс чыл догуннаан фашистиг диктатураны улус массаларының деткимчези-биле чепсектиг күштер дүжүр октаанындан бээр чүгле чеди чыл болган. Ынчан эгелээн революстуг чорудулга португал ниитилелге политиктиг болгаш социал-экономиктиг үндезин чаартылгаларга чедирип келген. Амыдыралга демократчылыга, экономиканың кол адырларын национализастааны, аграр реформазы, бүдүрүлгелерге ажылчыннар контролю— 1974 чылдың апрель 25 революциязының соонда ажылчы чоннарның чедип ап четтиккен чүүлдерниң чүгле чамдык чижектери ол-дур. Демократтарның, бирги ээлчегде коммунистерниң, күженишкиннериниң ачызында Барыын чүкте эң-не демократтыг конституцияларның бирээзи кылдыр дүрүм ёзугаар санаттынар чаа конституция хүлээп алдынган, үстүнде революстуг чаалап алышкыннарны ол хоойлужудуп быжыглаан. Чурттуң хөгжүлдези хосталганың, демократияның, социал депшилгениң болгаш национал хамаарышпас чоруктуң оруу-биле, социализмче угландыр баар деп, ол конституция чарлаан.

Ынчалзажок Португалияның делегей империализминиң деткимчезинге даянган реаксылыг күштери моорады шаптырыышкындан дыка дүрген оңгарлып келген болгаш шавар халдаашкынче шилчээн. Чуртта экономиканың улуг бергедээшкиннериниң байдалдарында, «коммунизм хайазы-биле» 48 чылдар дургузунда коргуттуруп келген хөй санныг португалчыларның караңгы-бүдүүлүгүн болгаш үжүк-бижик билбезин ажыглап алгаш, ол күштер дыка хөй соңгукчуларны боттарының талазынче чоорту ээлдирип болгаш парламентиге хөй нуруну чедип алыр аргалыг болган. М. Соареш баштаан соцпартияның оппортунистиг туружу аңаа идиг бергенин чугаажок, ол партия коммунистер-биле билчиишкинниг болгаш кады ажылдажылгалыг болуруңдан үргүлчү былдавышаан, харын реакцияга дүжүп берип келген.

Ам түңнелинде чуртта эрге-чагыргада барыын үзелдиг болгаш барыын-центристиг партияларның блогу — «Демократтыг альянстың» чазаа турар. Ындыг блок тургустунуп келириниң аргазын 1974 чылдың апрельде барык кым-даа бодаваан боор. Пинту Балсемау баштаан чазак бодунуң кол программа сорулгалары кылдыр конституцияны үндезинниг-биле эде көөрүн, НАТО-га Португалияның дыка идепкейлиг киржирин, чуртту «Ниити рынокка» каттыштырарын чарлаан. Бо чазак антикоммунизм туружунда ажыл-биле туруп ап, социалистиг чурттар-биле, бирги ээлчегде ССРЭ-биле харылзааларын кызырар угланышкынны чорудуп турар.

Ынчангы политиказының талазы-биле португал эрге-чагыргалар ажылчы чоннарның эргелеринче болгаш эрге-ажыктарынче, чоннуң революстуг чаалап алышкыннарынче калбак халдаашкынны чоруда берген. Кооперативтерден болгаш коллективтиг ажыл-агыйлардан хураап алдынган черлерни чер байларынга идепкейлиг дамчыдып берип, национализастаан бүдүрүлгелерни хуу капиталдың холунче ам эгидип берип турар. Ажыл телевирин өстүрерин чазак кызыгаарлаан, а күш-ажылдың байдалдарын экижидерин баш удур көрүп болгу дег чаа дугуржулгаларны чарар дугайында ажылчы чоннарның төлээлекчилери-биле чугаалажышкыннарны бүдүрүлге ээлери херенсевестээн. Ол бүгү чүүлдер калбак улус массаларының амыдырал деңнелинге бак салдаарын чедирип турары чугаажок. Оларның садып алыр аргазы кудулап, ажыл чоктарының саны өзүп, муң-муң өг-бүлелер аштан болгаш ядараңдан база дагын каражадап туруп берген.

«Демократтыг альянс» чазааның практиктиг ажыл-чорудулгазынга болгаш планнарынга португал ажылчы чоннарның, чурттуң бөгүн депшилгелиг күштериниң талазындан ойтур шавыышкын улам өзүп турар. Ажыл соксадыышкыннарының, чыскаалдарының болгаш митингилерниң күчүлүг чалгыы чазактың антинационалчы политиказы-биле эптежир хөөн чонда чок, болунуң революсчу чаалап алышкыннарын тулчуушкуннар чокка ол дүжүп бербес дээрзин тодаргай көргүзүп турар. Чүгле апрельде безин ажыл соксадыышкынныг демиселге барык бүдүн чартык миллион ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, фермерлер болгаш тараачыннар киришкен. Конституцияны шуут эде көөр, бүгү-ле депшилгелиг чүүлдерни оортан ап каартар дээр оралдажышкынынарга удур Португалияның күш-ажылчы чону социал-экономиктиг ханы чаартылгаларны камгалап арттырар болгаш быжыглаар дээш демисежип үнүпкен.

Чазак политиказынга удур, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселдиң авангардында бо чылын болуун 60 чылын демдеглээн Португал компартия чоруп турар. Парламент соңгулдаларынга тиилелге туруп турар хоойлуларны, ылангыя конституцияны үрээр эргени «Демократтыг альянска» бербейн турар дээрзин коммунистер чөптүг-биле демдеглеп турар. ПКП болза национал эрге-ажыктарга таарыштыр хөделип болгу дег ёзулуг демократтыг чазакты тургузарын деткип турар. Компартия чаңгыс эптиг быжыглаарынче бүгү демократтарны чүткүлдүг кыйгырып, ону апрель революциязының идеалдарын, хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту камгалаарының эргежок чугула негелдези кылдыр санап турар. «Коммунистер келир үеже бүзүрелдиг көрүп турар, олар португал улуска бүзүрээр, реакцияның чимзениишкиннеринге ооң удур туржуп шыдаар арга-мергежилдиинге бүзүрээр» деп кааш хонук мурнуу чарынында ПКП-ның Чиңгине секретары Алваро Куньял медеглээн.

С. СТАРОСЕЛЬСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

Лиссабон.

Аяк шайны аартап ора...

Шүлүк кыдырааж ындан

ТАРААЖЫНЫҢ СӨЗҮ

Амыдырал дээди кежии —
Амданныг ак чаагай хлеб.
Тайбың чолдуң ачызында
Даг дег оваа турзун дээштиң
Талыгырже
херли берген ховуларда
Тарааны-ла,
Тарааны-ла ажаап чор мен.
Ада кижи далган өйүп
Ава кижи боорзак хаарып,
Өг-бүле бажын санай
Өргүн чонум чооглазын дээш,
Талыгырже
херли берген ховуларда
Тарааны-ла,
Тарааны-ла тарып чор мен
Кылган ижим чонга дуза,
Кым-даа кижи «четтирдим» дээр.
Ховуларже челип олур,
демир аъдым.
Хостуг ырым
хоюннадыр салып орайн.

С. СОСКАЛДАЙ.

САЛБАК ЧЕЧЕК

Сактырымга эргим уруг
Салбак чечек тудуп алган
Бедик черден харап келгеш,
Менче сунуп турган ышкаш.

Кадыр сынныг даглыг черде
Кандыг өңнүг чечек чогул
Чүгле чаңгыс шак ол салбак
Чүге-ле чоор уттунмас-тыр.

Чараш, сарыым, үнээргетпейн
Салбак чечээң меңээ берем.
Куспактапкаш черле салбайн
Хумагалап чоруур дээн мен.

Төрээн черим бүгү чечээн
Төдү меңээ берзинзе-даа
Сагыжымга бир-ле чүве
Саарзык хевээр артып
каар-дыр.

Мээң-не билир салбактарым
Белек кылдыр черле бербе.
Олар меңээ чеже-даа бол
Оожургал бербестер-дир.

Шырайыңны көргенимде,
Шынаа чечээ ында калыр.
Чайын, кыжын оңмас чечээм
Чанымдан-на ыравайн көр.

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

ЧОЛААЧЫНЫҢ ЫРЫ

Ырак орук шөйүлбүшаан,
Ырым база куттулбушаан.
Ыржым дүннү өттүр чорааш,
Ынаам сеңээ чеде бээр мен.

Уйгу деп сөс уттундурар,
Улуг ишти кылып чор мен.
Башкы сында чедишкен ай
Базып ор деп сүмелей-дир.

Часкы тыныш соңгам соктап,
Сагыжымны хөлзедип чор.
Сактырымга, сылдыстыг дээр
Чаражыңче далаш дээзиг.

Чолаачының чымыш ижи
Чоруун чогуп чорзун дээнин
Оруктарны чыыра тырттар,
Өттүг чүрээң мээң-биле.

М. ДОРЖУ.

БУРУНГУ АКШАЛАР

Мурнуу Буг биле Днепр хемнерниң каттышкан белдиринде эрте-бурунгу хоорай-күрүне турган Ольвиядан ийи муң чылдар ажыг үеде чер иштинге чыткан төгерик чес акшалар тывылган.

Үрелген-бузулган эдилелдер аразындан тывылган ол төгерик честерниң диаметри 70 миллиметр чедип турар. Ол үнелиг тывыштар бистиң эравыска чедир IV вектиң эге үезинге хамааржыр. Ооң бирги арнында эрте-бурунгу Деметра дээр грек бурганның дүрзү-хевири чуруттунган. Артында — ийиги арнында Ольвияның сүлдези болур дельфин теп алган эзирниң дүрзү-хевири сиилбип чуруп каан.

Ол дээрге эң үнелиг улуг тывыш бооп турар болгаш эрте-бурунгу хоорайның ат-сураа ооң-биле кады алгып тараан. Мурнуу Украинаның шаандагы чурттакчы чонунуң садыг харылзаалыг чорааның ол тывыш херечилеп турар.

А. СИРОШ,
СЭТА-ның корр.

АРЖААН СУГЛАР ОРАНЫ

Журналистиң орук демдеглелдеринден

Буурул Кавказ сыннарының артында кайгамчык эм аржаан сугларның ораны бар деп улус чугаалажыр чүве болгай. Аңаа боду барып, караа-биле көрбээн кижи бүзүрээри шынап-ла берге. Харын-даа тоол чугаада дег кылдыр сагындырар.

Ынчалзажок ол магалыг оранга чедер, ону карак-биле сонуургап көөр болгаш ылап-ла ындыг-дыр деп бүзүрээр болдунар арга меңээ харын бо чылын таваржы берген. Аңаа баргаш, «Москва» деп улуг санаторийге дыштанып тургаш, шаанда дамчыыр чугаадан дыңнааным, тоолда кирген хуулгаазын кылдыр сагындырар, ол кайгамчык черлерни экскурсиялап көрдүм. Шынап-ла магалыг оран-дыр!

Бистиң эргип четпес калбак-делгем Төрээн чуртувуста кайгамчыктыг каас-чараш чурумалдыг, харын-даа хуулгаазын эм сугларлыг черлер эндерик. Оларның бирээзи, эң-не онзагайы, ат-сураа үнгени чогум-на Соңгу Кавказта чүве-дир.

Оон көрген, билген чүүлдеримни кысказы-биле-даа бол, «Шынның» номчукчуларынга таныштырар бодайдыр мен.

ЭҢ МУРНУУ КУРОРТТА

АРЖААН СУГЛАР ораны Ставрополь крайда курорт — хоорайларның бирээзи — Кисловодскиже баштайгы экскурсияны кылган бис. Кайгамчыктыг-ла каас-чараш хоорай болду. Ол — курорт хоорайларның эң-не мурнуу чүгүнде, онзагай агаар-бойдустуг черде турар. Джиналь, Бургустан болгаш Скалистый деп үш сынның аразында, улуг алгый паш дег ыйгылакта чаттылган. Ынчангаш соңгу чүгүнден соок, мурнуу чүгүнден изиг хаттар кирбес, агаары кезээде өй-тап турар. Кыжын безин шоолуг соовас, а чайын Кавказ сыннарының харлыг баштары мыя бо чыдар болгаш, оон сериин сырын үрүп турар, изиг база эвес. Аяс хүндүс Эльбрустуң маңган ак, меңги бөрттүг адыр бажы дүдүскектели берген дөө ол көстүп чыдар.

Бо курорт-хоорай агаар-бойдузунуң онзагайы-биле өскелерден ылгалып, кээп турар аалчыларының саны-биле бирги черни ээлеп турар. Аңаа чылда аяс, хүннээрек хүннерниң саны ийи чүс ажып турар. Ол талазы-биле аңаа деңнежир чаңгыс-даа хоорай чок. Кисловодскиниң агаары арыг, шүүлең. Эмнээшкинниң бир дээштиг фактору ол черниң арыг агаары болуп турар.

КИСЛОВОДСКИДЕ калбаа-биле билдингир нарзан дээр аржаан суглар бар. Ол эм аржаанны шилге кудуп савалааш, бүгү чуртка тарадып турар. Янзы-бүрү шыпарлыг нарзан аржааннар, чаңгыс аай чиик, арыг агаар — Кисловодскиниң бирги черге бальнеоклиматтыг курорту болдурган.

Хоорайның ады база аржаан суглап үндезилеттинип тывылган. Ол черниң бурун чурттакчылары аржаанны «Аче-су» дээр турган. Ону ажыг суг дээни ол. Ооң уламындан хоорайны Кисловодск деп адай берген. Хоорай тургустунганындан бээр 170 чыл ажып турар. 1789 чылда ооң аржаан суунта баштайгы эмнээшкин эгелээн. 1920 чылда «Курорттарны — ажылчы чоннарга» деп лениниң декреттиң ёзугаар Кисловодскиге санаторийлерни ажыткылаан. Күгүрзүг ажыг суг коллап турар. «Доломиттиг» нарзан, «сульфаттыг» нарзан деп тус-тус аңгы составтарлыг. Ында чамлык аржааннарны чер иштинче 170 метр чедир хандыр өрүмнеп тургаш үндүрген. Ижери-биле соок болгаш чылбай кылдыр таарыштыргылаан. Баштай ижип көрбээн кижиге ажыг кылдыр сагындырар, кегиртир. Чоорту өөрени бээрге, хары угда элээн хөйнү, ижиптер апаар, харын амданы чаагай ышкаш болур.

Чурттуң хоорайлары-биле

Чүректиң ревматизм порогун, чүректиң ишемиктиг аарыышын эге чадазын, коронарлыг дамырларның атерсклерозун, гипертонияны, чүрек-дамыр системазының хажыышкынын дээш, өске-даа аарыгларны эмнээр тускай санаторийлер бар.

Хоорайның чурттакчылары чүс муң ажыг кижи. Ол сандан үш катап хөй — 300 муң кижини аңаа чыл бүрүде хүлээп ап, хандырып, эмнеп, дыштандырып турар.

Чаңгыс Кисловодскиде 29 улуг санаторий, 12 пансионат бар. Хоорайның кайы-даа кудумчузунга чоруурга, кижи дээрге аажок хөй. Олар колдуунда-ла өске черлерден эмнедип, дыштанып келген улус-тур.

ХӨЙ АЛЧЫЛАРНЫ ажаап-тежээрп белен эвес херек. Ынчалза-даа хандырылганы ылаптыг, билдилиг организастаанын кижи магадаар. Чон чеже-даа хөй болза, автобус, такси доктаар черлерге мөөңнежи берген турарын кижи көрбес. Олурарынга эптиг, таарымчалыг улуг автобустар, волга-таксилер дарый-дарый бо-ла кээр. Ынчангаш улус саат чок олуруптар, амыр. Садыг-саймааны, чемненир черлерни таарыштырып кааны хөлчок эки. Бүгү-ле чүвени дыштанып, эмнедип келген кижилерге эптиг, таарымчалыг, белен кылдыр кылган. Чоннуң дыштанылгазының, кадыкшылгазының дугайында партияның, чазактың кайы хире улуг сагыш салып, бүгү чүвени кижиге, ооң чаагай чоруунга кылып турары оон-на каракка илдең.

Бүгү санаторийлерни эртемниң, техниканың эң чаа чедиишкиннериниң ёзугаар болбаазын херекселдер-биле дерип кылган. Кандыг-даа аарыгны медицинаның сөөлгү чедиишкиннериниң ёзугаар тодарадып, эмнээр лабораторияларны тургускан. Аңаа эмнедип барган кижи кадыкшылынга бүрүн бүзүреп болур. Курорт хоорайның санаторийлеринде, янзы-бүрү медицина албан черлеринде 12 муң чыгыы медицина ажылдакчылары хаара туттунган, оларның аразында медицина эртемниң 54 докторлары, кандидаттары ажылдап турар.

ХООРАЙНЫҢ турар чери бүүрелчин дөңнер. Оргу черлерниң хоорайларында ышкаш эвес, ыракта чүве көзүлбес. Кырлаң ажарга-ла база катап бажың-балгат, кудумчу. Бойдус камгалалының, ону хумагалап үнелээриниң талазы-биле Кисловодск шынап-ла үлегерлиг хоорай-дыр. Оон дыка хөй чүүлдү өөренип ап болур. Черден үнген янзы-бүрү чараш, кат-чимистиг ыяштарның үревейи турган, оларның аразында кедергей улуг-чаагай ордуларны, дуганнарны туткулап каан. Харын сактырга, бойдустуң чайгаар бүткен хая-туруу ышкаш болур.

Арга-арыында онзагай ыяштар үнүп турар. Хады, буурул шиви, яблоня, груша ыяжы, грек тоорук, дуб, клен дээш кижи танывас ногаан үнүштер бар. Ук черниң чону оларны кедергей хумагалаар, ажаап хайгаараар, бажың чанында хамаанчок, санаторийлер аразында делгем арга-эзимнерниң безин ыяштарының адаан тазарты дырбап аштааш, курган будуктарны кескилеп каапкан, довураан үлдүредип каан болгулаар.

Хоорайда эмнелге-парк безин бар. Аарыг кижилер оон иштинге селгүүстеп кыштап тургаш, көңгүс каң-кадык кылдыр экирип каар дижир. Магалыг-ла! Ол паркты 1823 чылда тургускан. Соңгу Кавказта эң эки парктарның бирээзи ол. Джиналь сынының кестүп баткан буттарының эдээ-биле ол парк элээн каш километр шөйлүп чоруткан. Шөлү 250 гектар. Ында ховар дээн ыяштарны: соңгу чүктүң хадызын, тюльпан ыяшты, хадыңны, платонну, азалияны, магнолияны, софораны, гинкгону, амур бархадын, пирамида хевирлиг дубту база өске-лаа онза ыяштарны эккеп олурткан. Парктың девискээринде Ю. Лермонтовтуң шөлү бар. «Бистиң үениң маадыры» деп романда бижээн ресторация бажыңы аңаа турган. Черле ынчаш, ол паркты каастап, шеверлеп кааның көргеш, кижи магадап кайгаар. Бурт дээр довурак, каракка көстүр чам безин чок. Кижилер кылаштажыр оруктар кылаң тас. Олурар сандайларны долгандыр янзы-бүрү чадаң үнүштер тараан. Оларны сандай-биле деңнеп, дескилей таарып каан, харын-даа ооң-биле тудуш, каастангазы кылдыр көстүр. Чаъстаашкын соонда азы эртен, кежээ ол хамык хөй янзы ыяштарның бүрүлеринден битонцид дээр чыт мыгалып үнер. Паркка кылаштаан улус ол чаагай чытка таалаар. Эм чүвези ында.

К. АДАВАСТАЙ.

ЧУРУКТАРДА: Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Кисловодск хоорайны фашистиг эжелекчилерден хостаар дээш демиселге өлген маадырларга тураскаал; адаанда — хоорайда эмнелге парктың эжиинде болгаш аржаанга кирер ванналар бажыңында.

АВТОРНУҢ фотолары.

(Уланчылыг).

СОНУУРГАКТАРГА

ЭҢ УЗУН КИЖИ

Делегейде эң узун кижи 1918 чылдың февральдың 22-де төрүттүнген америк Роберт Вэдлоу дээрзи бадыткаттынган. Беш харлыында ол 163 сантиметр, оннуунда — 192, он бештиинде — 232 сантиметр четкен. Сөөлгү катап ону 1940 чылдың июнь 27-де хемчээннер. Өлүр мурнунда 18 хонук бурунгаар ону сөөлгү катап хемчээрге, 272 сантиметр болган.

16 ХАРЛЫЫНДА 240 СМ

Делегейде эң узун херээжен кижи кыдат Чэн Цзинлянь дээрзи болган. Он алды харлыында ооң узуну 240 сантиметр, деңзизи — 147 кг. болган. Ол уругну магадап көөр дээш улус ырак-узак кайыын-даа келгилээр. Ооң кедер идик-хевиниң талазы-биле ажырбас, а чем талазы-биле айтырыг берге бооп турар. «Тоттур чемненирин ургулчуле күзеп, бодап чоруур кижи-дир мен» — деп, ол чугаалаар. Хүннүң-не эртен болгаш кежээ ол 20 азы 30 яблоко чиир, дүштеки чемде алды аяк рис чиир.

27 УДАА БОЖААН

Эрткен вектиң ортан үезинде Москва губерниязынга чурттап турган Федор Васильев дээрзиниң баштайгы кадайы эң хөй уругларлыг чораан. Ол 27 удаа божаан болгаш шупту 69 уругларлыг болган. Он алды удаа — ийи-ийи, чеди удаа — үш-үш, дөрт удаа — дөрт-дөрт уругларны божаан. Оларның хөй кезии узун назын назылааннар.

101 ХАРЛЫЫНДА

1900 чылдан бээр делегей парлалгазынга хары угда тос, сес, чеди уруг төрүттүнгүлээн таварылгаларны бижигилээн. Херек кырында хары угда тос уруг төрүттүнген чаңгыс таварылга кончуг шын бооп турар. Ол таварылга 1971 чылдың июнь 13-те Сиднейниң бир эмнелгезинге болган. Ол хүн 29 харлыг Жеральдина Бродерик беш оол, дөрт кыс божаан. Оолдарының ийизи өлүг болган. Турцияга 1961 чылда 101 харлыында бир херээжен кижи ийи оол божаан.

6666 ШҮЛҮКТҮ ШЭЭЖИ БИЛИР

Кижилерниң угаангырынга хамааржышкан кайгамчык бир чижек. Анкара чурттуг Мохамед Али Халик 1967 чылдың октябрьда шээжи-биле хөй шүлүктү тускай комиссияның мурнунга чугаалаан. Ол 6666 шүлүктү шээжи-биле чугаалап шыдаан. Ооң угаангырын комиссия кежигүннери кайгаан.

ИЙИ МӨҢГҮН-ТАЙГА

Мөңгүн-Тайга дугайында элээн хөй чогаалчылар, журналистер болгаш эртемденнер бижигилээнин номчаан мен. А ол дээрге мээң кара чаштан тура ойнап өскен чуртум-на болгай. Ынчангаш харын мээң бичиимден-не билирим бо онзагай оранымны сонуургааннар чүнү-ле оюп каапчык ирги дээш парлаттынгылаан орук демдеглелдерин кичээнгейлиг номчуп турган мен. Ам мээң назы-харым дөгээн. Ынчалза-даа төрээн черимниң булуң бүрүзүн чарт сактып чор мен.

Ынчангаш ооң дугайында парлаан демдеглелдерге улай чугаалаксаар чүвем бар. Төрээн чер-чуртун өөренир дээн школачы уругларга-даа, а ук черни көрүп, билип алыксаан өске-даа сонуургактарга мээң таныштырар чүүлдерим ажыктыг болур чадавас дээш мону бижип олур мен.

Бистиң чер улузу шаандан тура ийи Мөңгүн-Тайгалыг бис дижир болгай. Бирээзи — Мөген-Бүрен Мөңгүн-Тайгазы, өскези — Каргы Мөңгүн-Тайгазы. Мен болза Мөген-Бүрен Мөңгүн-Тайгазынга төрүттүнген, өскен мен.

Мөңгүн-Тайганың артында Даг-Алтайның девискээри, Чөөн талазында Аспаты хем агып баткан. Ол дээрге МАР-ның кызыгаары. Аспатының он талазында Үстүү Чиңге-Сой болгаш Тарбаганныг-Ой дээр черлер бар. Тарбаганныг-Ой, ону арбын байлаа тарбаган боорга, ынчаар адааны чөптүг хире. Ооң чанында Биче Деспең-Хөө, Улуг Деспең-Хөө дээр даглар бар. Улуг Деспең-Хөөнүң кырынче үнери дыка берге, үргүлчү-ле — кыш, чай чок хат хадаан турар чер-ле болгай.

Мөңгүн-Тайга баарында Мөген-Бүрен деп хем агып баткан чыдар. Ол Хиндиктиг болгаш Чүтлүг деп хөлдерден эгезин алгаш, Моол чуртунче агып кирген балык-байлаңы эгээртинмес хем чүве.

Мөген-Бүрен хемниң эриинде ам совхоз төвү Кызыл-Хая суур туруп турар. Эмнелгелиг, ортумак школалыг, Культура бажыңныг, уруглар садиг, садыг-магазинниг, библиотекалыг — чыл бүрү өзүп сайзырап орар суур. Аңаа шаг-шаанда улуг хорум оваа турган. Ооң ора-сомазы ам-даа бар. Ону Бой-Оваа деп адап турган. Ону шаанда чооккавының тыва болгаш моол араттары каттыжып алгаш, кыш, чай дивейн дагып, орантаңдызынга чажыын чажып, чалбарып чорааннар дижир чүве. Шаг-шаа-биле турар эвес, оваа турган черде ам чараш чаагай суур тургустунган, ында Ильичиниң лампочкалары мөңге чырый берген!

Ол ийи Мөңгүн-Тайганың кайызы бедиги? Мөген-Бүрен Мөңгүн-Тайгазын чанындан көөрге, аажок бедик ышкаш сагындырар. А шынында Каргы Мөңгүн-Тайгазы бедик бооп турар.

Оларның турар байдалын чуруп бижиирге мындыг: Мөген-Бүрен Мөңгүн-Тайгазы черниң оргузундан эгелээш-ле бедип үнген, ийлери аажок кадыр, бажы барып үш кырлыг апарган меңги-дош хүн херелинге чайынналдыр кылаңайнып чыдар. А Каргы Мөңгүн-Тайгазы оргу черден эгелээш-ле чавыс-чавыс даглар бооп илчирбелеңип, ынаар-ла талыйтыр үне берген. Ынчангаш ол чавыс көстүр. Ол ийи мөңгүн тайгаларны бичиимде эскерип көрүп чоруурумга, меңги доштары улуг эвес турган ышкаш. Ам көөрүмге, элээн кудулап бады келген-даа дег...

Каргы сумузунуң төвү шаанда Кускуннуг-Арыг турган. Аңаа 1931 чылда эң-не баштай кызыл-булуң тургускаш, ликпункту сургуулун ажыткан чүве. Аңаа мен аревэчи эш-өөрүм-биле үжүк-бижикке өөренип эгелээн мен. Оон соонда чоорту район тургустунганда, төвү Мугур-Аксы апарган. Мөңгүн-Тайганың агаар-бойдузу калыг-дошкун. Ында шыдамык, эрес-маадыр күш-ажылчы кижилер чурттап, ажылдап турар. Ынчангаш Мөңгүн-Тайганы мөңге тайга дижири-ле шын.

М. МИЖИТ-ООЛ.
Абакан хоорай.

БАШТАЙГЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Болган таварылга

Мээң ачам аныяандан Савына сынын Хан-Дээр ынчаар дииңнеп чораан. Ындыг дииңнээшкиннер үезинде орус чон-биле ол ийи удаа ужурашкан.

Хан-Дээр суу аажок чеңней берген. Хем ол чарыында кестүп чыткылаар элегер көк сыннарның сырбыктарынга дииңчилер четпейн турлар боор кылдыр бодааш, ачам үш ыяш-биле бичии салчыгаш кожуп алгаш, хайнып чыдар чеңнээн хемни кежип-ле каантыр эвеспе.

Шапкын тайга хеминге кажаа аксы хире бичии салчыгаш чиңге ыяш-биле чеже-даа иттинерге башкартынар боор ийикпе, ол хемни куду, чөвүнэ салдааны дег, караңнадып бадып-ла каан. Эрниң өөрү коргуп-ирги, ооң дужундан бараалап, алтыржып батканнар. Олар канчангаш-ла көөр дээрге, хем ол чарыында каш чавыт казанактар дужундан бир кижи сугже хеме кирр иткен, ачамны доза хемелей бериптир. Ол кижи хемезин бичии салчыгашка кожалаңдыра бергеш, ачамны хемезинче унуур тыртып алган. Оон бээр-даа кешкен чүве чок, а ол чарыкта казанактарже дедир-ле кеже берген.

Ачамның өөрү «эживис харын-даа тынныг үнду»— дижип, амырап турганнар, ынчалза-даа ону сарыг салдыг орус кижиниң алгаш баргаанынга арай сестип турганнар. Эжи кежээге чедир келбеске, өөрү мырыңай девидеп, даарта канчап-чоор-даа тургаш, хемни кешкеш, эжин сураглаар боор шиитпирлээннер.

Ачам ол хүнзедир, хондур келбээн, а даартазында даң бажында бо маңнап келген дээр. Ачам ол үш ыяш кошкан салчыгажы-биле үреддежир дээш идик-хеви көк мөөн болган кижи-дир.

Ынчаарга ону аажок узун болгаш кудугур сынныг, өгбегер сарыг салдыг орус ашак суглан уштуп алгаш, казанак бажыңчыгажында малгаш сууну кырынга хондурган. Дыка изиг болган. Ашактан шала аныяк, бажында ак аржыыл ораап алган кадай кижи ачамның идик-хевин кургадып берген.

Бажыңчыгаш ээлери ачамга сарыг-суг ижиртип турганнар, оон аңчының бажы дескиниип, караа шокаранайнып турган ышкажыл.

— Бертен ол орус ашак мени аразында эъттерлиг аажок чымчак сарыг чем-биле чемгергеш, «Мындыг багай ыяштар-биле хем кежип болбас!» дээн хевирлиг, бажын чайып, имнеп, сугну ол-ла хемези-биле бээр кежирип кагды. Ээллек-чымчак, буянныг-ла кижилер-дир— деп, ачам бодунуң өөрүнге хөөреп келген дээр.

Оон бир каш хонганда тыва аңчыларның одаанга аары аажок чүктешкилиг, калбак хаактар кеткилээн алды орус кижи туруп-моганы-даа сүргей хире элейтип чедип келгеннер. Күскээр кышкы кыска хүн мырыңай кежээ апарган чүве болганда, олар ачам сугкун одаанга хонуп ап көрээли дээн хевирлиг имнээннер. Чүү боор, тыва аңчылар харын хонуңар деп имнеп харылзааннар.

Оон-на орус, тыва аңчылар бот-боттарын хүндүлежиптирлер эвеспе. Орус эрлер тыва аңчыларның хадын уруунан сиилбип-чазаан улуг, шевергин чараш хуваларын доллур-доллур аажок кадыг, кагжыргай, сарыг далганнар ургаш, ортузунга чудурук дег ак чигирлер кожайтыр олуртуп бергеннер, а тывалар орус эштерниң стаканнарын чык доллур чиңге-тараа урааш, ортузунга борбак саржаглар салып бергеннер.

Тывалар хуваларын ак-мак четпейн арыдыпканнар: кадыг далганнарның кырынче изиг шай кудуптарга, олар дорзаанза чымчай бээр болгаш чиртиңгири аажок болган, а орус аңчылар-ла падын бараннар ышкажыл. Улуг стаканнарда чиңге-таражже изиг шай кудуп каарга, тараа дээрге аяк эрин ажа хөөп эгелээн. Күжүр эрлер ону капчаар-даа кызыпкызып чиирге, өштүг чүве ышкаш, улам-на көвүдээр болган.

Оон мурнунда чип чорбаан улус тарааны дайнаарга, элезин ышкаш, кыжырткайнып орар, кадыы база кончуг болду ыйнаан. Орус аңчылар кежээ ботка эмчиңнедип келгеш, ону арай деп-ле төндүргеннер.

Эрлер имнежип-самнажып туруп, дыка орайга чедир хөөрешкеннер. Олар бот-боттарының сөс-домаан билишпес-даа болза, сеткил-хөңнүн ала-чайгаар-ла билчип, аажок каттыржып, шуутажып турганнар.

Удуур үе келген. Орус аңчылар ай ак балдыларын чоон чудуктарже шымылдыр кирр каккылааш, бир черде бөле удуп чыдыпканнар. Балдызын чудукче кирр кагары дээрге, орус ёзу-биле, кады хонар эштеринге кара бодавас дээни ол кылдыр аңчылар имнээннер.

Даартазында, даң бажы шара-хере, даг бажы сарыг-шокар турда турганш, орус аңчылар буу-хаа чорупканнар. Одаанда артып калган тывалар мынчаар хөөрешкеннер-дир:

— Алды эр-даа боттарының оглернинде чүве дег шөлээп удуп хондулар аа! Эжинге кара-бора сеткил бодавас деп чүве ол-дур ийин. Аваа, карачал орус кижилер биеэги ак солааннардан шуут өске, аажок дузааргак, ак сеткилдиг болур чон чүве ышкажыл. Ол орус ашак дузалаваан болза, бир эживисти чайлаш чок, оскунар турган бис.

М. ЭРГЕП.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

Теле Видение

АПРЕЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.45 — «Эки бараннарны — хөйнү». 9.15 — «Эрес-дидим чоруу». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 10.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктерниң клуву. 3-кү. Арменияның хоочуннарының ужуражыышкыны. 11.50—Делегейниң болгаш Европаның хоккей чемпионады. Гетеборгтан дамчыдылга. Чапсарда — «Спортлото» тиражы. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — «Төп телевидениениң экранынга бир дугаар». «Карлос Эспинолааның хүн демдеглелдери». Уруглар уран-чечен фильм. 15.30 — «Бар-даа болза, бүзүреңчиг эвес». 16.30 — «Адаларывыстың ырлары». 17.00 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.30 — «Стёпа — дадайжы». Мультфильм. 18.05 —«9-ку студия». 19.05—19.20 — Чапсар. 19.20 — Күрүнениң үлегерлиг «Берёзка» хореография ансамблиниң концерти. 19.55 — «Брик-Миллиге болган шуугаазынныг таварылга». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Брик-Миллиге болган шуугаазынныг таварылга». 2-ги сериязы. 22.40 — Кежээки аялгалар. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Улустуң аялгалары». 14.35 — «Театр чарлалдарында чүү барыл». 15.35 — Концерт. 16.00— «Калыкшыл». 16.45 — Документалдыг фильм. 16.55 — Европаның хостуг хүреш чемпионады. Лодзьдан дамчыдылга. 17.30 —«Хөгжүмнүг киоск». 18.00 — «Уильям Шекспир». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм (Англия). 1-ги сериязы. 19.00 — Делегейниң болгаш Европаның хоккей чемпионады. Гетеборгтан дамчыдылга. 21.15 — Документалдыг фильм. 21.35 И. Дунаевский — «Аас-кежикче орук». Хөгжүмнүг телешии. 23.00 — Делегейниң болгаш Европаның хоккей чемпионады. Гетеборгтан дамчыдылга.

Агаар

Республикага бөгүн шокар булуттаар, чер-черлерге дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хат секундада 9—14 метр чедир дүргедээр, төп болгаш барыын районнарга ооң дүргени секундада 15—20 метр чедир күштелир. Дүне—0-тен, хүндүс 8—13 градус чылыыр.

Кызылга база-ла көжер булуттаар, дымырадыр чаъстаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени дүне секундада 15—20 метр чедир дүргедээр. Агаарның температуразы дүне 0-тен ашпас, а чогум хүндүс 18—20 градус чедир изиир.

КИНО

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Медальдарже орук» (2 сериялыг) 9.30, 12.10, 14.50 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 10.00, 13.40, **«Достоевскийниң амыдыралында 26 хүннер»** 11.40, 15.15, 19.00, **«Бөдүүн төөгү»** 17.10, 20.50 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Сээң оглуң-дур мен, черим» (2 сериялыг) 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАРЛАЛ

ССРЭ-ниң ветеринария Уставынга үндезилээш, кижилерниң болгаш мал-маганы янзы-бүрү халдавырлыг аарыглардан камгалаар сорулга-биле мал-маганы тус-тус районнардан база республикадан даштыкаар сүрерин, малдан ап турарывыс чиг-эт—эът, үс, дүк, чаг болгаш өске-даа чүүлдерни сөөртүрүн республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ветеринария болгаш санитарлыг контроль килдистериниң база районнарның кол мал эмчилериниң болгаш көдээ Советтер күүскомнарының даргаларының шиитпирлериниң ёзугаар чөпшээреп турарын Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу хамаатыларга дыңнадып тур.

Бо документилер чокта мал сүргенде ону дедир эгидиптирер, база ооң продуктуларын сөөртүп чоруур болза хавырар.

АЙТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 30. Көдээ ажыл-агый министерствозу. Телефоннары 2-29-71, 2-21-74.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 941

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынның херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00554